

การจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นเพื่อชุมชน ตำบลท่ามะเตี้อ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง

Management of Local Art Resources for Community in

Thamaduea Sub - district, Bangkeaw District,

Phatthalung Province

วนิษา ตีคำ¹

จิรวรรณ ศรีหนูสุด²

Vanasa Tikam

Jeerawan Srinooosud

บทคัดย่อ

การจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นเพื่อชุมชน ตำบลท่ามะเตี้อ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง มุ่งศึกษาหารูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นเพื่อชุมชนในตำบลท่ามะเตี้อ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง บนฐานของการสำรวจ ศึกษาความเป็นมา ลักษณะ รูปแบบ และกระบวนการจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นในตำบลท่ามะเตี้อ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พบว่า พัฒนาการของทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา - หนังลุง เกิดขึ้นและดำรงอยู่มายาวนาน มีการเคลื่อนไหวทั้งรุ่งเรืองและซบเซา การจัดการเกิดขึ้นอย่างหลากหลายตามสถานการณ์ ทั้งด้านความบันเทิง พิธีกรรม งานสร้างสรรค์ การอนุรักษ์ การฟื้นฟู การสืบทอด การประยุกต์ใช้ และเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาชุมชน ปัจจุบันยังมีผู้รู้กว่าร้อยละ ทั้งที่เป็นศิลปิน ผู้ที่มีความเชื่อ ความชอบ การจัดการศิลปะการแสดงโนรา - หนังลุงในวิถีของตนเอง แต่ขณะเดียวกันยังเกิดภาวะอ่อนแอ การบูรณาการกับวิถีชุมชนที่เปลี่ยนไป

¹อาจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการทางวัฒนธรรม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

²อาจารย์ประจำสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

เกิดขึ้นน้อย ความนิยมที่เปลี่ยนไป การหมดกำลังใจของ “คนใน” และการไม่สามารถพึ่งตนเองได้ในหลายมิติ ดังนั้นรูปแบบการจัดการที่เหมาะสมเพื่อชุมชน สามารถดำเนินการได้ 2 ลักษณะ คือ 1. รูปแบบกิจกรรมความเป็นศิลปะการแสดงด้านความบันเทิง พิธีกรรม และงานสร้างสรรค์ และ 2. รูปแบบพื้นที่เรียนรู้ทางศิลปะการแสดง ซึ่งสามารถสร้างความเชื่อมโยงกันได้อย่างบูรณาการในหลายมิติ ตามสภาพการณ์และความพร้อมของพื้นที่

คำสำคัญ : การจัดการ ทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่น โนรา หนังลุง
รูปแบบการจัดการ ตำบลท่ามะเต๋อ

Abstract

The study on management of local art resources for communities in Thamaduea sub - district, Bangkeaw district, Phatthalung province aims to study and seek the optimal local art resources management for communities in Thamaduea sub - district, Bangkeaw district, Phatthalung province. The research data depended on survey, background study, appearance, pattern and management process of local art resources from the past to present. The result revealed that the development of Norah (dance) - Nang Lung (shadow puppetry) performance art resources has been existed for a long time. It enjoyed popularity and endured unpopularity. Its management was various and depended on circumstances including entertainment, worship, creative work, conservation, restoration, succession, application and instrument in solving community's problems. At the present time, there are over a hundred experts who are artists believing and loving in Norah - Nang Lung performance in their own ways. However, there is a state of weakness, for example, the slight integration with local community's way of life, changing popularity, discouragement of “insider” and incapability of self - reliance in many dimensions. Hence, the optimal management pattern for community has

2 aspects i.e. 1. Art performance for entertainment, worship and creative work, and 2. Art performance learning center which is connected in many dimensions according to circumstances and readiness of area.

Keywords: Management, Local Art Resources, Norah, Nang Lung, Management Form, Thamaduea Subdistrict

ความนำ

...ศิลปวัฒนธรรมได้ช่วยหล่อหลอมประชาชนในชาติที่อยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความเป็นเอกราชของแต่ละชาตินั้น หากจะมีเพียงแสนยานุภาพที่เข้มแข็งในด้านการรบหรือมีความมั่งคั่งมั่นคงทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ต้องมีศิลปวัฒนธรรมที่จะเป็นเครื่องแสดงถึงความเป็นเอกราชของชาติอีกทางหนึ่งด้วย ดังนั้นควรที่เราคนไทยทุกคนจะได้ช่วยกันทำนุบำรุงรักษา ส่งเสริม เผยแพร่ และปลูกฝังความนิยม ความชื่นชมในศิลปวัฒนธรรมแก่เยาวชนรุ่นต่อไปให้เกิดความภูมิใจ รักและหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมของชาติตลอดจนสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามทั้งด้านวัตถุและจิตใจเพื่อเป็นศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิของชาติสืบไป... (พระราชดำรัสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2529 อ้างถึงในกลุ่มประชาสัมพันธ์ เฉพาะกิจ สำนักพัฒนาการประชาสัมพันธ์ กรมประชาสัมพันธ์, 2548 : 15)

พระราชดำรัสของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดงานนิทรรศการพิเศษ เรื่อง การอนุรักษ์มรดกไทยของกรมศิลปากร ณ พระที่นั่งอัสราภินิศจัย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ วันอังคารที่ 1 เมษายน 2529 แสดงให้เห็นว่า “ศิลปะการแสดง” เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมสำคัญที่สร้างขึ้นทั้งเพื่อสรรสร้างความสุขหรือความสุขให้กับผู้คน และบ่งบอกถึงความเป็น

ตัวตนของผู้คนในท้องถิ่นนั้น ๆ ที่มีความหลากหลายและเชื่อมโยงกับความเป็น ศิลปวัฒนธรรมไทย อันมีคุณค่าในด้านการจัดการความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกัน ทั้งของกลุ่มคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสรรพสิ่งอื่น ๆ บนพื้นฐานของความสนุกสนาน รื่นเริง ซึ่งแฝงด้วยความเชื่อ พิธีกรรม ภูมิปัญญา ความรู้ การใช้ภาษา อันเป็นลักษณะ เฉพาะของแต่ละชุมชนท้องถิ่น

ตำบลท่ามะเต๋อ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง มีประวัติศาสตร์การจัดการ ทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา³ - หนังลุง⁴ มาช้านาน มีการเคลื่อนไหวที่สะท้อน ให้เห็นถึงการจัดการแบบพึ่งตนเอง พึ่งพิงสัมพันธ์ของคนตำบลท่ามะเต๋อ มีความเชื่อ ความศรัทธา ความชอบต่อศิลปะการแสดง มีพัฒนาการการจัดการที่พึ่งพาศิลปะการแสดง โนรา - หนังลุง จากภายนอกสู่การมีคนในตำบลเป็นศิลปิน สร้างความรุ่งเรือง โดดเด่น เป็นที่รู้จักทั้งในพื้นที่ย่านนั้นและจังหวัดใกล้เคียง จนสร้างความนิยมให้แก่คนในตำบล และคนนอกตำบลอย่างกว้างขวาง มีการส่งต่อศิลปะการแสดงให้แก่ผู้สืบทอด สร้างศิลปิน รุ่นใหม่ และสร้างอาชีพให้แก่คนตำบล แต่เมื่อสภาพเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป จากการ ทำนาสู่การทำสวนยางพาราและปาล์มน้ำมัน ประกอบกับความเจริญในด้านต่าง ๆ ความนิยมเสื่อมถอยลงรูปแบบใหม่เพิ่มมากขึ้น อีกทั้งการที่ศิลปิน - ผู้รู้โนรา - หนังลุงมีอายุ มากขึ้น การขาดผู้สืบทอดและการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ขบเซา ส่งผลให้วิถีการใช้ชีวิต ค่านิยมของผู้คนตลอดจนความนิยมในศิลปะการแสดงท้องถิ่นต้องเปลี่ยนแปลง ลดตามไปด้วย ขณะเดียวกันก็มีการจัดการฟื้นฟู ประยุกต์ศิลปะการแสดงที่มีอยู่ให้คงไว้ในแบบดั้งเดิมและการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการรวมทั้งการสร้างคุณค่าและ เพิ่มมูลค่าให้แก่ทรัพยากรทางศิลปะการแสดงในรูปแบบงานสร้างสรรค์ให้สมสมัย และเข้าถึงง่าย ดังคำกล่าวของนางภา หวานแก้ว อายุ 74 ปี โนราเก่าแก่ของตำบล และนายนิพนธ์ คำกำเนิด อายุ 36 ปี ช่างแกะรูปหนังและฟอกหนังรุ่นใหม่ของตำบลที่ว่า

³มีความหมายเช่นเดียวกับโนห์รา โนราห์ มโนราห์รา หรือมโนราห์

⁴คำที่คนไทยภาคใต้ส่วนใหญ่ใช้เรียก “หนังตะลุง”

การจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นเพื่อชุมชน
ตำบลท่ามะเตือ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง

“โนรา – หนึ่งลุงที่นี่ เคยตั้งเป็นที่รู้จักตั้งแต่รุ่นพ่อแม่จนถึงรุ่น
ป้าก็ยังมียู่ แต่เดี๋ยวนี้ไม่เหมือนเมื่อก่อน คนไม่ค่อยดู มีอะไรใหม่ ๆ
ให้เด็ก ๆ ดูเยอะ ครั้นจะรับโนรา – หนึ่งลุงมาเล่นแต่ละที่ก็หลายบาท
ไม่เหมือนสมัยก่อน จะฝึกคนรุ่นหลังก็ฝึกกันมาหลายครั้ง โนราแป้น
โนรากลัดเค้าสอนกันจนเค้าจากไป แต่พ่อแม่ไม่มีคนนำก็หยุดกันไป”

(ภา หวานแก้ว, สัมภาษณ์ : 24 กุมภาพันธ์ 2558)

“จากที่ที่ไม่เคยชอบ แคล้มครลงฝึกจนทำเป็นอาชีพ และสอน
ลูกสาว สอนเด็กแถวบ้านที่ชอบ ให้ต่อกรูบหนังได้ จนที่สามารถทำได้ดี
ในระดับหนึ่ง วางรูปหนังขายหน้าร้าน เป็นที่รู้จักมีคนมาสั่งให้ทำมากขึ้น
จนบางครั้งทำไม่ทัน ส่วนใหญ่จะเป็นการแกะรูปหนังในวรรณคดี
หรือแกะตามที่เขาสั่งหรือเอาแบบมาให้เรา ตามความนิยม”

(นิพนธ์ คำกำเนิด, สัมภาษณ์ : 1 มิถุนายน 2556)

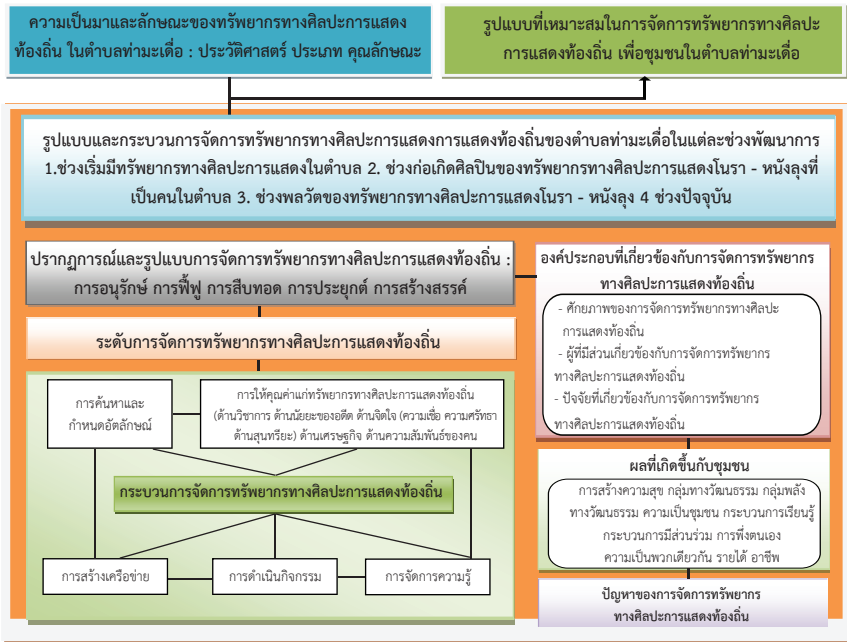
จากสถานการณ์ที่กล่าวมาทำให้ผู้วิจัยสนใจ สืบค้น ศึกษาความเป็นมาและ
ลักษณะของทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นในตำบลท่ามะเตือ รวมทั้งการศึกษารูปแบบ
และกระบวนการจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นของตำบลท่ามะเตือในแต่ละ
ช่วงพัฒนาการ เพื่อศึกษาหารูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการทรัพยากรทางศิลปะ
การแสดงท้องถิ่นเพื่อชุมชนในตำบลท่ามะเตือ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง

ผู้วิจัยได้ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Study) ด้วยการ
สัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก พูดคุยอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การสังเกต
แบบไม่มีส่วนร่วม การทำแผนที่ทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนึ่งลุงร่วมกับ
คนในชุมชน รวมถึงจัดกิจกรรมเพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม
กระบวนการเรียนรู้ ทบทวนข้อมูล และค้นรูปแบบการจัดการร่วมกับคนในชุมชน ได้แก่
1. เวที “สืบสาว – บอกเล่า เรื่องราวหนึ่งลุง – โนรา ตำบลท่ามะเตือ” 2. เวที “ตรวจสอบ
ข้อมูลและค้นหารูปแบบการจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นเพื่อชุมชน”
3. เวที “เสนอและระดมความคิดเห็นรูปแบบการจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดง

โนรา – หนึ่งลุงของตำบล” 4. การเรียนรู้และทดลองปฏิบัติเพื่อหารูปแบบการจัดการที่เหมาะสมภายใต้กิจกรรม “สร้างสรรค์งานศิลป์...เรียนรู้ผ่านศิลปะโนราท่ามะเตือ” 5. การจัดนิทรรศการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงและกระบวนการจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงของคนในชุมชนจากการร่วมในกระบวนการวิจัย 6. การสร้างพื้นที่เรียนรู้นาร่องด้านทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนึ่งลุง โดยทั้งหมดเกี่ยวข้องใน 3 กลุ่มคน คือ 1. กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นของพื้นที่ คือ กลุ่มบุคคลที่มีความรู้ด้านศิลปะการแสดง อาทิ หัวหน้าคณะ สมาชิกในคณะ ศิลปิน ลูกคู่โนรา – หนึ่งลุง ช่างแกะรูปหนัง ผู้รู้ด้านทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นที่ไม่ได้อยู่รวมกันเป็นคณะ กลุ่มผู้นำชุมชน และผู้ที่มีความเชื่อต่อศิลปะการแสดง 2. บุคคลในชุมชนที่มีความรู้หรือรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพัฒนาการของชุมชนและศิลปะการแสดง คุณลักษณะของศิลปะการแสดง คือ ผู้อาวุโสในชุมชน ที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องของชุมชน และศิลปะการแสดง ผู้นำชุมชน ทั้งผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำตามธรรมชาติ ที่เป็นหลักในการร่วมทำกิจกรรมของชุมชน และ 3. กลุ่มคนในและนอกชุมชน ตำบลท่ามะเตือที่สนใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นของพื้นที่ตำบล

ผู้วิจัยนำแนวคิดเกี่ยวกับศิลปะการแสดง การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม การจัดการเรียนรู้ของสวนโมกขพลาราม พิพิธภัณฑที่มีชีวิตหรือแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน การพึ่งตนเอง การจัดการความรู้ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางศึกษาวิเคราะห์ ดังแผนภาพที่ 1

การจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นเพื่อชุมชน
ตำบลท่ามะเตือ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง

แผนภาพที่ 1 : แนวทางการศึกษาวิเคราะห์การจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นเพื่อชุมชน ตำบลท่ามะเตือ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง

ตำบลท่ามะเตือในวิถีที่เปลี่ยนแปลง

ตำบลท่ามะเตือ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุงมีการตั้งถิ่นฐานยาวนานกว่า 250 ปี ปรากฏหลักฐานที่เชื่อมโยงกับการตั้งถิ่นฐาน คือ วัดเก่าแก่ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางศาสนา 2 วัด ได้แก่ วัดท่ามะเตือ และวัดสังฆวราราม ผู้คนที่อยู่อาศัยมีทั้งกลุ่มคนดั้งเดิมและย้ายถิ่นมาจากพื้นที่ใกล้เคียง อาทิ อำเภอลำชะชีวัน จังหวัดพัทลุง อำเภอสตงพระ และอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ในอดีตตำบลท่ามะเตือมีความอุดมสมบูรณ์ทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ วิถีวัฒนธรรม และความเป็นชุมชน เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีคลองขนาดใหญ่ไหลผ่าน อุดมไปด้วยพันธุ์ไม้ อาทิ ต้นยางนา ต้นสาคร ต้นมะเตือ ต้นประดู่ พันธุ์ปลา อาทิ ปลาซึ้ม ปลาลำป่า ปลาทึง ปลากด ปลาโสดแก้มขี้ ปลาหางแดง เป็นต้น มีวิถีการทำมาหากินแบบ

ฟังพาทธรรมชาติ เพาะปลูกในครัวเรือนและทำนา มีการค้าขายในลักษณะของการแลกเปลี่ยน อาทิ ข้าวสารแลกกับอาหารทะเล อาหารป่าแลกกับอาหารแห้ง เป็นต้น มีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมซึ่งในอดีตอยู่บนฐานความเป็นเครือญาติ มีพิธีกรรม ความเชื่อ ประเพณีและศิลปะการแสดงปรากฏในหลายลักษณะ ส่วนใหญ่สัมพันธ์กับเรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์และศาสนาทั้งเป็นฟังทางใจ การรักษาโรค และความสุนทรีย์ มีทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นที่สำคัญ คือ โนรา และหนังลุง

การเปลี่ยนแปลงของตำบลท่ามะเตี๋อชัดเจนเมื่อเริ่มมีการปลูกยางพารา ปาล์ม น้ำมัน การตัดถนนในตำบล การเข้ามาของเทคโนโลยีและความทันสมัยด้านอื่น ๆ อยู่ในช่วงประมาณ 30 – 40 ปีที่ผ่านมา ส่งผลให้วิถีชุมชนเปลี่ยนไป อาทิ วิถีการทำมาหากินแบบเกษตรเชิงเดี่ยว การพบปะกันน้อยลง การใช้ชีวิตริมสองฝั่งคลองหมดไป สัตว์น้ำบางชนิดสูญหาย มีการย้ายเข้ามาของคนกลุ่มใหม่ รวมถึงค่านิยมเริ่มเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะด้านความบันเทิงเกี่ยวกับโนรา – หนังลุงที่ลดน้อยลง แต่ขณะเดียวกันความเป็นชุมชนหลายประการยังคงปรากฏอยู่ไม่ว่าจะเป็น ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ การตั้งบ้านเรือนในกลุ่มเครือญาติ การรวมกลุ่มบนฐานของความเป็นเครือญาติและช่วยเหลือชุมชน โดยเฉพาะงานบุญ ประเพณี พิธีกรรมทางศาสนา ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เรื่องครุหมอโนรา และการขนานด้วยโนราหนังลุงยังคงเข้มข้นในกลุ่มคนบางกลุ่มที่มีเชื้อสายหรือศรัทธา

ความเป็นมาและลักษณะของทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนังลุง ในตำบลท่ามะเตี๋อ

ตำบลท่ามะเตี๋อมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา - หนังลุงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากการศึกษาและการจัดกิจกรรมบอกเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ความเป็นมาของศิลปะการแสดงโนรา – หนังลุง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันผ่านเวที “สืบสาว – บอกเล่าเรื่องราว หนังลุง – โนรา ตำบลท่ามะเตี๋อ” เพื่อสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทบทวนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของทรัพยากรในพื้นที่ตำบล พบว่า ทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนังลุง เริ่มจากการเป็นพื้นที่ทางผ่านและแวะพักค้างของศิลปิน จนเกิดศิลปิน – ผู้รู้ในพื้นที่ มีการจัดการและใช้ศิลปะการแสดงในหลายรูปแบบ

การจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นเพื่อชุมชน
ตำบลท่ามะเตือ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง

กลายเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมแห่งความสัมพันธ์ของคนในตำบลกับศิลปะการแสดงโนรา -
หนังลุง จนปัจจุบัน ดังคำบอกเล่าของนางคลี แก้วนุ่น อายุ 85 ปี ผู้เฒ่าของตำบลที่เกิด
เติบโตและเห็นพัฒนาการของศิลปะการแสดงในพื้นที่ตำบลท่ามะเตือ ที่ว่า

“แม่ของยาย เล่าว่าแต่แรก (สมัยก่อน) มีโนรา หนังลุง
เดินทางผ่านมาไทย (บ่อย) เป็นแบบเดินโรง คำไหนนอนนั้น เวะที่วัด
สังเขยา (วัดสังฆวราราม) วัดท่าเตือ (วัดท่ามะเตือ) คนไปแล (ดูกัน)
เรื่องบนครุหมอนโนราก็มีมาตั้งแต่แรก (สมัยก่อน) สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของหนังลุง
ก็เหมือนกัน เชื้อสืบทอดมา”

(คลี แก้วนุ่น, สัมภาษณ์ : 23 ธันวาคม 2555)

การเปลี่ยนแปลงเห็นถึงพัฒนาการความเป็นมาของศิลปะการแสดงโนรา – หนังลุง
ใน 4 ช่วงพัฒนาการ คือ

ช่วงแรก ช่วงเริ่มมีทรัพยากรทางศิลปะการแสดงในตำบล ปรากฏการณ์มีความเชื่อ
ต่อครุหมอนโนรา การสืบทอดความเชื่อแก่ลูกหลาน การเสพความสุข สนุกสนาน
บนความชื่นชอบ ซึ่งพบโนราเกิดขึ้นก่อนหนังลุง

ช่วงที่สอง ช่วงก่อเกิดศิลปินของทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนังลุง
ที่เป็นคนในตำบล โดยศิลปินโนราเกิดขึ้นก่อนหนังลุง โนราคนแรก คือ “โนราเล็ก”
(นายเล็ก มากปราง) บ้านสังเขยา มีเชื้อสายโนรา เข้ามาเป็นศิลปินบนฐานของความเชื่อ
ความศรัทธา แสดงและสืบทอดโนราจนกลายเป็นต้นตระกูลหนึ่งของโนราในตำบล ขณะที่
หนังลุง ปรากฏทั้งศิลปินนายหนัง คือ “หนังเส้น พักหมัด” นายหนังมุสลิม บ้านท่ามะเตือ
มีความโดดเด่นในการขับกลอนสด และช่างแกะรูปหนัง คือ “นายอิม จันทรูซุม”
บ้านทุ่งรวงทอง ซึ่งเก่งในด้านฟอกหนัง แกะรูปหนัง และความเชื่อเกี่ยวกับหนังลุง

ช่วงที่สาม ช่วงพลวัตของทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนังลุง ที่มี
การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างเข้มข้น ไม่ว่าจะเป็นการอนุรักษ์ การสืบทอด
การสร้างสรรค์ รวมถึงการประยุกต์ใช้ในงานพัฒนา และภาวะแห่งการชบเซา

ช่วงปัจจุบัน เป็นช่วงแห่งการดำรงอยู่และการประยุกต์สร้างสรรค์ของหนังลุง
ท่ามกลางการประคับประคองและรักษาความเป็นโนราของกลุ่มคนโนราในภาวะที่ใกล้หยุดนิ่ง

ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงพัฒนาการ ก่อให้เกิดการเรียนรู้ การสร้าง และการเกิดผู้รู้เกี่ยวกับทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนังลุง ทั้งด้านประวัติความเป็นมา และลักษณะของทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนังลุง ในด้านประวัติความเป็นมา เป็นรูปแบบของประวัติการบอกเล่าของคนในตำบล มีนัยยะที่คล้ายคลึงกัน คือ เชื่อว่า โนราเริ่มต้นกำเนิดเกี่ยวข้องกับเมืองพัทลุงในอดีต และเชื่อมโยงกับตำนานครุหมอโนรา อาทิ นางนวลทองสำลี แม่ศรีมาลา เป็นต้น ได้แก่ คำบอกเล่าของนายแป้น เรื่องแก้ว (ถึงแก่กรรมแล้ว) นายมี หวานแก้ว นายคลิ่ง จุลภัทร นายวิรัช ขวัญศรี ส่วนตำนานการบอกเล่าเรื่องพรานโนรา มีนัยยะ 2 ลักษณะ คือ เชื่อว่ามาจากพรานป่าซึ่งเป็นพรานที่รับใช้เจ้าเมืองในอดีต และจากโนราชายที่หาหน้ากากมาใส่จนพัฒนามาเป็นพรานโนรา ด้านประวัติความเป็นมาของหนังลุง เชื่อว่าหนังลุงเกิดขึ้นที่เมืองพัทลุง ดังคำบอกเล่าของผู้รู้ในตำบล ไม่ว่าจะเป็นนายอิม จันทร์ชุม นายเปื้อน มากปราง และนายวิรัช ขวัญศรี ส่วนลักษณะของทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนังลุง ในตำบลท่ามะเตี๋ย ไม่ได้ปรากฏเพียงการแสดง แต่ปรากฏถึงลักษณะอื่น ๆ ด้วย อาทิ การทอผ้าไหม การเล่นหนังคน การว่าบท ว่ากลอน การแกะรูปหนัง เป็นต้น

การทำแผนที่ทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนังลุง การจัดทำเวที “สืบสาว – บอกเล่า เรื่องราว หนังลุง – โนรา ตำบลท่ามะเตี๋ย” และเวที “ตรวจสอบข้อมูล ทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนังลุง” เพื่อสำรวจ ศึกษาความเป็นมาและลักษณะของทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นในตำบลท่ามะเตี๋ยที่เน้นการศึกษาร่วมกันกับคนในชุมชน สร้างกระบวนการมีส่วนร่วม และความรู้สึกร่วมกันพบว่า ตำบลท่ามะเตี๋ย มีผู้รู้เรื่องโนรา – หนังลุง จำนวน 142 คน ประกอบด้วย ศิลปินและผู้ที่เคยเป็นศิลปินโนรา – หนังลุง ลูกคู่ ช่างแกะรูปหนัง คนว่าบทว่ากลอน ผู้ที่ไม่ใช่ศิลปินโนรา – หนังลุง เป็นต้น โดยลักษณะและองค์ประกอบของทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนังลุง ในตำบลท่ามะเตี๋ย ที่ปรากฏ คือ

ลักษณะของทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา พบว่า ปรากฏ 8 ลักษณะ คือ โนราแสดง โนราพิธีกรรม โนราโบราณหรือโนราดั้งเดิม โนราร่วมสมัย โนราประยุกต์ โนราเดี่ยว โนราแท้จริง และโนราเทียม ล้วนแต่เป็นโนราที่เกี่ยวข้องกับการแสดง และเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่องครุหมอโนรา

การจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นเพื่อชุมชน
ตำบลท่ามะเตือ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง

ลักษณะของทรัพยากรทางศิลปะการแสดงหนังลู่ พบว่า ปรากฏ 5 ลักษณะ คือ การแสดงหนังลู่แบบพากษ์สด การแสดงหนังลู่แบบพากษ์เทป การแสดงหนังลู่ในรูปแบบทอล์คโชว์ การแสดงหนังลู่แบบหนังคน และการแกะรูปหนัง

องค์ประกอบของทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนราของตำบลท่ามะเตือ ประกอบด้วย สายครุหรือสายตระกูล ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรม เครื่องแต่งกาย เครื่องดนตรีโนราและลูกคู่ตามลักษณะโนราในภาคใต้

ขณะที่องค์ประกอบของทรัพยากรทางศิลปะการแสดงหนังลู่ของตำบลท่ามะเตือ ประกอบด้วย สายครุหมอหนังลู่ ความเชื่อ ตัวหนัง โรงหนัง วิธีการแสดง เครื่องดนตรีและลูกคู่ เครื่องมือการแกะรูปหนัง และเครื่องมือในการฟอกหนัง ดังเช่นหนังลู่ภาคใต้เช่นกัน

จากการสำรวจ ศึกษาความเป็นมาและลักษณะของทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นในตำบลท่ามะเตือ ผ่านกระบวนการลงพื้นที่ การสัมภาษณ์ทั้งแบบทางการและไม่เป็นทางการ การจัดเวที “สืบสาว - บอกเล่า เรื่องราวหนังลู่ - โนรา ตำบลท่ามะเตือ” ในลักษณะของการเรียนรู้ร่วมกัน การทำแผนที่ทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา - หนังลู่ร่วมกับคนในตำบล พบว่า ความเป็นโนราในทัศนะของคนตำบลท่ามะเตือมี 10 ลักษณะ คือ โนราในรูปแบบสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โนราในรูปแบบพิธีกรรม โนราในรูปแบบเชื้อสาย โนราในรูปแบบความเชื่อ โนราในรูปแบบร่างทรง โนราในรูปแบบศิลปะการแสดง โนราในรูปแบบศิลปะป็น โนราในรูปแบบผู้มีความชอบ โนราในรูปแบบโนราว่าบท และโนราในรูปแบบโนราประยุกต์ ส่วนความเป็นหนังลู่ของตำบลท่ามะเตือ มี 7 ลักษณะ คือ หนังลู่ในรูปแบบการแสดง หนังลู่ในรูปแบบความเชื่อ หนังลู่ในรูปแบบสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หนังลู่ในรูปแบบการแกะรูปหนัง หนังลู่ในรูปแบบการแสดงแบบประยุกต์ หนังลู่ในรูปแบบการแกะรูปหนังแบบประยุกต์ และหนังลู่ในรูปแบบของผู้มีความชอบ โดยความเป็นโนรา ความเป็นหนังลู่ ในทัศนะของคนตำบลท่ามะเตือ สะท้อนให้เห็นถึงการจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นของตำบลท่ามะเตือในแต่ละช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลาย มีการให้คุณค่าและสร้างสรรค์การแสดงและผลงานที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับช่วงเวลานั้น ๆ

รูปแบบและกระบวนการจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นของตำบลท่ามะเดื่อในแต่ละช่วงพัฒนาการ

ผู้วิจัยได้จัดทำเวที “สืบสาว – บอกเล่า เรื่องราวหนังลุง – โนรา ตำบลท่ามะเดื่อ ” และเวที “ตรวจสอบข้อมูลทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนังลุง” บนฐานการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับคนในตำบลท่ามะเดื่อ พบว่า รูปแบบและกระบวนการจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นของตำบลท่ามะเดื่อในแต่ละช่วงพัฒนาการดังต่อไปนี้

1. ช่วงเริ่มมีทรัพยากรทางศิลปะการแสดงในตำบล

ทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรามีความสัมพันธ์กับคนตำบลท่ามะเดื่อมาก่อนหนังลุง อยู่ในช่วงก่อน พ.ศ. 2306 – 2450 ปรากฏโนราเดินโรง การเข้ามาแสดงในงานมหรสพ ณ วัดท่ามะเดื่อ วัดสังฆวราราม การออกไปชมการแสดงในตำบลใกล้เคียง การมีความเชื่อ ความศรัทธา การนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกว่า “ครูหมอโนรา” และน้อมนำมาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของครอบครัว มีการบนบาน การเซ่นไหว้ และเข้าร่วมพิธีกรรมกับเครือญาติต่างพื้นที่ที่เรียกว่า “พิธีกรรมโนราโรงครู” ซึ่งเป็นพิธีกรรมของตระกูลที่จัดขึ้นเพื่อแสดงความเคารพต่อครูหมอโนราและบรรพบุรุษของครอบครัวที่เสียชีวิตไป แต่ยังไม่ปรากฏศิลปินที่เป็นคนในพื้นที่ตำบลท่ามะเดื่อ

ขณะที่ความสัมพันธ์กับทรัพยากรทางศิลปะการแสดงหนังลุงเกิดขึ้นในช่วงเวลาถัดมา คือ ประมาณ ช่วงก่อน พ.ศ. 2475 ส่วนใหญ่เป็นลักษณะของการชมการแสดงของคณะหนังลุงที่เดินทางผ่านมาทั้งในและนอกตำบล การนับถือบนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกว่า “ครูหมอหนัง” แต่ยังไม่ปรากฏการเข้าร่วมพิธีกรรมของตระกูลแบบโนรา และยังไม่มีการมีศิลปินที่เป็นคนในพื้นที่ตำบลท่ามะเดื่อ

รูปแบบการจัดการศิลปะการแสดงทั้ง 2 ชนิดในช่วงเวลานี้จึงเป็นลักษณะของการจัดการเพื่อความบันเทิง การสืบทอดความเชื่อความศรัทธา และการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อความศรัทธา กระบวนการจัดการเป็นการสร้างคุณค่าทางด้านจิตใจ ทั้งความศรัทธา ความเชื่อ การเป็นที่พึ่งทางใจ ความชื่นชอบ ความสนุกสนาน รวมถึงการสร้างความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันในลักษณะ “โหม (พวก) โนรา – โหม (พวก) หนังลุง”

การจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นเพื่อชุมชน
ตำบลท่ามะเตือ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง

มีการจัดการความรู้ ผ่านการปฏิบัติทั้งการเซ่นไหว้ การบนบาน การเข้าร่วมพิธีกรรม การเชิญมาแก้บน การชมการแสดง และการส่งต่อความเชื่อสู่ลูกหลาน ซึ่งดำรงมาได้บนฐานของการสร้างเครือข่ายกับภายนอก ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบเครือข่าย หรือพรรคพวกที่เป็น คณะโนรา คณะหนังลุง เหล่านี้ส่งผลให้เกิดภาวะความสุขทางใจ การพึ่งตนเองทางจิตใจ ของชุมชน การรวมคนทางวัฒนธรรม และเครือข่ายทางวัฒนธรรม

สิ่งสำคัญที่สร้างให้เกิดการจัดการในเวลา นี้ คือ ศิลปะการแสดงทั้ง 2 ชนิด มีอิทธิพลต่อจิตใจในเชิงความบันเทิงและความศรัทธา สร้างความสุขและเป็นที่พักทางใจ ยามทุกข์ ปังจ่ายหนุนเสริม คือ ความชอบ ความเชื่อของคนในตำบล รวมถึงการมีกิจกรรม การเคลื่อนไหวของคณะและชุมชนภายนอก

“แต่แรก (สมัยก่อน) เขาว่าตำบลนี้เป็นทางผ่านโนรา คนที่ชอบ เขาก็ออกไปแล (ดู) กัน ... รุ่งตายเป็นยายบนครุหมอ ถ้าใช้ไม้บาย (ไม้สบาย) ก็ขอให้หายแล้วไปรำแก้บนเวลาเขาโรงครู (พิธีกรรมโนราโรงครู) นับถือ ต่อ ๆ กันมา แม่ยายเล่าณะว่าถ้าโนรามาลเล่น (แสดง) คนลุ่มหมด (คนเยอะ)”

(คดี แก้วนุ่น, สัมภาษณ์ : 23 ธันวาคม 2555, 28 มีนาคม 2556)

“เมื่อก่อนหนังลุงเดินทางผ่านมา คนรู้ข่าวก็จะมาดูหนังกันเยอะ”

(เจริญ อินทะสระราช, สัมภาษณ์ : 1 มิถุนายน 2556)

“แต่แรก บ้านเรามีสงานก็จะไปรับหนังมาเล่น บางคนก็บ่น ต้องหาหนังมาแก้เหมรยให้ขาด”

(เจริญ ชูเรือง, สัมภาษณ์ : 12 ตุลาคม 2556)

2. ช่วงก่อกำเนิดศิลปินของทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนังลุง ที่เป็นคนในตำบล

การก่อกำเนิดศิลปินของทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนราอยู่ในช่วงประมาณ พ.ศ. 2450 – พ.ศ. 2475 โดยเกิดศิลปินโนราคนแรกในตำบล คือ นายเล็ก มากปราง ซึ่งฝึกหัดโนราเพื่อแก้บนให้หายจากการป่วยและแสดงกับโนรานอกตำบลเรื่อยมาจนกลายเป็นศิลปินในที่สุด

ขณะที่การก่อกำเนิดศิลปินของทรัพยากรทางศิลปะการแสดงหนังลุงอยู่ในช่วงถัดมา คือ ประมาณ พ.ศ. 2475 – พ.ศ. 2499 ที่เกิดทั้งศิลปินนายหนังและแกะรูปหนังในช่วง

เวลาไล่เลี่ยกัน โดย นายเส้น พักหมัด ซึ่งมีความรู้เรื่องการแสดงหนังลุงได้แต่งงานเข้ามา เป็นเขยในตำบลจนตั้งคณะเพื่อสร้างอาชีพและกลายเป็นนายหนังคนแรกของตำบล ขณะเดียวกันก็เกิดช่างแกะรูปหนังคนแรกคือ นายอ้อม จันทรชুম ที่พัฒนาฝีมือด้วยตนเอง จนกลายเป็นช่างที่มีความสามารถจนเป็นที่ยอมรับกว้างขวาง

ก่อนกับช่วงเวลานี้มีการบูรณะวัดตะเขยในบางแก้วพร้อมกับการฟื้นฟูการจัด โนราโรงแข่งขึ้นส่งผลให้คณะโนรา – หนังลุง เดินทางผ่านไปมาในตำบลมากกว่าอดีต ความเคลื่อนไหว และความสัมพันธ์ระหว่างคนตำบลท่ามะตือกับทรัพยากรทางศิลปการแสดงโนรา – หนังลุง จึงชัดเจนมากกว่าอดีต รูปแบบการจัดการยกระดับมาเป็นผู้ดำเนินการในฐานะศิลปิน มีการจัดการเพิ่มขึ้น คือ การจัดการแสดง การจัดพิธีกรรม และการแกะหนังที่ดำเนินการโดยศิลปินผู้รู้ในตำบลเอง ซึ่งมาจากความชอบ ความเชื่อ ความศรัทธา และความรัก กระบวนการจัดการมีการสร้างคุณค่าเพิ่มขึ้นจากอดีตในด้านเศรษฐกิจ สร้างรายได้ และคุณค่าด้านความสัมพันธ์ทั้งกับคนในและคนนอกตำบลในลักษณะการเป็น สมาชิกคณะโนรา (ร่วมคณะกับโนรานอกตำบล) คณะหนังลุง และคนแกะหนัง ดำเนินกิจกรรม ผ่านการจัดการความรู้ในหลากหลายลักษณะของศิลปินผู้รู้ ทั้งการฝึกหัดจนเป็นศิลปิน การฝึกฝน การเรียนรู้ ครูพักลักจำ การจัดแสดง การจัดพิธีกรรม การแกะรูปหนัง ขณะที่ กิจกรรมในอดีตก็ยังคงดำเนินอยู่ การจัดการอยู่บนฐานของการสร้างเครือข่ายกับ คณะโนรา – หนังลุงนอกตำบล รวมถึงชุมชนต่าง ๆ ภายนอกทั้งเพื่อการเข้าร่วมคณะ ของโนราเล็ก มากปราง การจัดแสดงของคณะหนังเส้น พักหมัด การส่งขายรูปหนัง ของนายอ้อม จันทรชুম และการร่วมพิธีกรรม ชมการแสดงต่าง ๆ ของคนในตำบลส่งผลให้เกิดความสุขทางใจที่ยังคงเกิดขึ้นเรื่อยมา เกิดความชัดเจนด้านการพึ่งตนเองในการจัดการ ทรัพยากรวัฒนธรรมของตำบล การรวมกลุ่มที่อยู่บนฐานความเป็นพวกเดียวกัน ทั้งในฐานะผู้ชื่นชอบ ศรัทธา และเป็นศิลปินที่พึ่งพิงพึ่งพากันเอง

เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพที่เริ่มเกิดขึ้นจากการจัดการ คือ การสร้าง ความเป็นเจ้าของในทรัพยากร และการรวมคนทางวัฒนธรรม มีปัจจัยหนุนเสริมเพิ่มขึ้น คือ การเคลื่อนไหวของศิลปินในตำบลเอง แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นยังไม่ปรากฏการสืบทอด ทั้งการสืบทอดให้แก่รุ่นต่อไป รวมถึงการจัดการยังคงเป็นแบบเดิมคือ อยู่บนฐานความชอบ ความเชื่อ ผ่านการแสดงและพิธีกรรมซึ่งทำให้เกิดความจำเพาะในการสืบทอดของผู้ที่จะ

เข้ามาเรียนรู้เนื่องจากหากไม่ชื่นชอบ ไม่รัก หรือไม่ประสบปัญหาที่แก้ไม่ได้ก็จะวางตนเองไว้ในฐานะผู้ชมไม่ใช่ศิลปิน

“สมัยก่อนไม่มีโนรา พ่อของตา (โนราเล็ก มากปราง) เป็นโนราคนแรก แก (ท่าน) ไซ้ (ป่วย) รักษาไม่หาย บนไว้ แล้วก็ไปหัด (ฝึกโนรา) แล้วก็หายจริง และก็รำโนราตั้งแต่นั้น รำกับโนราเจิมเป็นเพื่อนอยู่ตำบลอื่น”

(เป็อน มากปราง, เวที : 31 พฤษภาคม 2556)

“พ่อ (หนังเส้น พักหมัด) เป็นนายหนังตั้งแต่ลุงจำความได้ เป็นนายหนังคนแรกที่บ้านเรา แกชอบ แกเลยเป็นนายหนัง”

(โกวิทย์ พักหมัด, สัมภาษณ์ : 13 ตุลาคม 2556)

“พ่อ (ช่างอิม จันทรชุม) ถือว่าเป็นผู้บุกเบิกสร้างชื่อเสียงเรื่องการแกะตัวหนังให้แก่บางแก้ว (อำเภอบางแก้ว) เริ่มจากความชอบแล้วลองผิดลองถูก มีนายหนังมาจ้างให้แกะตัวหนังทั้งพัทลุง นครศรีธรรมราช และสงขลา”

(เฉลียว จันทรชุม, สัมภาษณ์ : 28 มีนาคม 2556)

3. ช่วงพลวัตของทรัพยากรทางศิลปะการแสดงในตำบล

ช่วงเวลานี้มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรทางศิลปะการแสดงอย่างหลากหลาย ปรากฏการณ์สำคัญของโนราเกิดขึ้นในช่วงประมาณ พ.ศ. 2476 – 2554 และหนังลุงเกิดขึ้นในช่วงประมาณ พ.ศ. 2500 – 2554 เห็นทั้งความรุ่งเรือง การปรับตัวเพื่อการอยู่รอด การสร้างคุณค่าให้กับตัวเองให้กับชุมชน และความถดถอย พลวัตของศิลปะการแสดงทั้งสองชนิดนี้มีทั้งที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันและแตกต่างกัน สิ่งที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันคือการพยายามอนุรักษ์ ดูแล รักษา สืบทอด ประยุกต์ใช้ให้สมยุคสมัยและนำมาสร้างประโยชน์แก่ชุมชน และสิ่งที่ต่างกัน คือ หนังลุงมีความยืดหยุ่นและปรับประยุกต์ได้มากกว่า ขณะที่โนรายังคงแบบเดิมและปรับประยุกต์ได้น้อยกว่า เนื่องจากส่วนหนึ่งยังคงผูกติดกับความเชื่อที่เข้มข้น

การเคลื่อนไหวของโนรา มี 3 ช่วงสำคัญ คือ ช่วงการอนุรักษ์ สืบทอด และเฟื่องฟู ประมาณ พ.ศ. 2476 - 2525 เป็นเวลาของการสืบทอดความรู้โนราของโนราเล็ก มากปราง

ที่ฝึกหัดโนราแก่ลูกชายและคนในชุมชน คือ นายปาน มากปราง นายเปื่อน มากปราง และ นายคลิ่ง ภัคดี จนเกิด “คณะโนราปาน” ขึ้นเป็นคณะแรกของตำบล มีการย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานของนายแป้น เรื่องแก้ว จนมีการฝึกหัดโนรา และตั้งเป็น “คณะโนราแป้น” การฝึกหัดโนราของคนในชุมชน คือ นายคลิ่ง พลเพชร ซึ่งเป็นผู้นำที่เป็นที่รู้จักในขณะนั้น ติดต่อกันหลายปีจนสร้างศิลปินโนราจำนวนมากในพื้นที่ การย้ายเข้ามาของลูกคูโนราและร่วมคณะกับโนราปาน โนราแป้น และโนรานอกตำบล จนศิลปะการแสดงโนราที่มีความคึกคักทั้งด้านความบันเทิง และพิธีกรรม

ต่อมาเมื่อชุมชนเปลี่ยนจากการทำนาเป็นทำสวนยางพาราและปาล์มน้ำมัน มีการเข้ามาของเทคโนโลยี ไฟฟ้า ถนนหนทาง ทำให้ค่านิยมและความสัมพันธ์ของคนเริ่มห่างเหิน มุ่งทำมาหากิน ส่งผลกระทบให้การเคลื่อนไหวของศิลปะการแสดงโนราเริ่มลดลง กลายเป็นช่วงของการรักษาความเป็นโนราในกลุ่มคนโนราประมาณ พ.ศ. 2526 - 2534 โดยยังคงมีการเคลื่อนไหวแต่มีได้เข้มข้น คึกคักอย่างอดีต ได้แก่ การแสดงของคณะโนราแป้น พิธีกรรมโนราโรงครู และการชมการแสดงโนรา กอปรกับในช่วงนี้มีการเสียชีวิตของ นายปาน มากปราง ส่งผลให้คณะโนราปานสิ้นสุดลง ก็ยิ่งทำให้การเคลื่อนไหวลดลงด้วย แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ปรากฏการปรับตัวของโนราในลักษณะการเกิด “โนราว่าบท” ของ นายวิรัช ขวัญศรี ที่ใช้บทกลอนโนราขับร้องในงานศพ งานบวช เน้นความเร็วและง่าย ไม่ใช้การรำ ใช้อุปกรณ์ใกล้ตัวมาเป็นเครื่องดนตรี เช่น ไม้ ถังน้ำ รวมถึงการสอนโนราในโรงเรียนของโนราแป้น เรื่องแก้ว และนายเล็ก เรื่องแก้ว ที่เป็นไปเพื่อรักษาโนราไว้ ขณะเดียวกันความเชื่อและความชอบในกลุ่มคนรุ่นเก่ายังเป็นสิ่งที่ยังคงอยู่ในชุมชน

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของชุมชนทั้งด้านกายภาพ ค่านิยม และความสัมพันธ์ของคนที่เป็นผลจากการเมืองท้องถิ่นและมีผลต่อการขับเคลื่อนชุมชนในหลายด้านทำให้นางยุพิน สงทับ (กำนันในสมัยนั้น) ได้ร่วมกับศิลปินโนรา ได้แก่ นางกลัด ทับรอด นางภา และนายมี หวานแก้ว นายชอบ เกิดฉิม นายแป้น เรื่องแก้ว ลูกคูในพื้นที่ และคนในชุมชน บ้านเกาะประดู่ ซึ่งยังมีความศรัทธาและเห็นคุณค่าของโนราร่วมกันนำโนรามาใช้เกิดเป็นการจัดการร่วมกันจนกลายเป็นช่วงแห่งความหลากหลายของการจัดการและสร้างคุณค่าในงานพัฒนา ประมาณ พ.ศ. 2535 - พ.ศ. 2554 โดยมีการฟื้นฟู อนุรักษ์ สืบทอด และนำมาสร้างคุณค่าในงานพัฒนาชุมชนผ่านการฝึกหัดโนรารุ่นใหม่ การสืบทอดพิธีกรรม

การจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นเพื่อชุมชน
ตำบลท่ามะเตือ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง

การนำศิลปะการแสดงโนรามมาใช้ในวิถีชีวิตด้านความบันเทิง จนนำมาสู่การใช้สร้างประโยชน์แก่ชุมชนในลักษณะของการใช้เป็นเครื่องมือรวมคนและเป็นกุศโลบายสร้างความเข้าใจกันของคนในชุมชน ใช้เป็นเครื่องมือปลูกฝังค่านิยมที่ดีในชุมชน อาทิ การฝึกหัด การจัดแสดง การแต่งบทกลอน การพัฒนาบทกลอนเชิงสร้างสรรค์สอดแทรกแนวคิดต่าง ๆ รวมถึงการประยุกต์ใช้ในเชิงสุขภาพเป็นท่าออกกำลังกายโนรา

ขณะที่หนังลุงจะมีการเคลื่อนไหวน้อยกว่าในเชิงรูปธรรมของกิจกรรม ส่วนหนึ่งเนื่องจากความนิยมของคนในพื้นที่นั้นน้อยกว่า และเป็นการออกแสดงนอกพื้นที่มากกว่า ปรากฏเด่นชัดเป็น 2 ช่วงสำคัญ คือ ช่วงโดดเด่นของการจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงหนังลุง ประมาณ พ.ศ. 2500 – 2530 ซึ่งมีการเคลื่อนไหวเข้มข้น ได้แก่ การแสดงจนมีชื่อเสียงของคณะหนังเส้นทั้งในและนอกตำบลจนเป็นที่รู้จัก แต่เมื่อนายเส้น พักหมดเสียชีวิตการเคลื่อนไหวของคณะหนังลุงก็สิ้นสุดตามไปด้วย ทั้งนี้ยังคงมีนายหนังรุ่นใหม่ ที่ฝึกปรือฝีมือบนฐานความชอบ คือ นายสุนทร มณีสว่าง จนเป็นศิลปินในที่สุด กอปรกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบนฐานของความทันสมัยที่เข้ามาก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงของหนังลุงที่ชัดเจน คือ การเกิดหนังพากย์เทียบเป็นการเปิดเทปเสียงแทนการพากย์หนังสด ซึ่งง่ายและลงทุนน้อยกว่า สามารถแสดงได้โดยไม่ต้องมีลูกคู่ซึ่งคนนิยมใช้ในการแก้บน ส่วนการแกะหนังของนายอิม จันทรชุนั้นรุ่งเรืองถึงขั้นเป็นที่รู้จักกว้างขวางจนได้เข้าเฝ้าทูลเกล้าถวายรูปหนังตะลุงแก่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เมื่อครั้งเสด็จประพาสจังหวัดพัทลุงประมาณ พ.ศ. 2524 รวมถึงการฝึกสอนแก่คนทั้งในและนอกตำบล การสร้างศูนย์เรียนรู้ชื่อ “ศูนย์ศิลปหัตถกรรมแกะรูปหนังบางแก้ว” รวมถึงการเกิดพิธีกรรมไหว้ครูหนังเพื่อรวมกลุ่มศิษย์ จนถึงช่วงการดำรงอยู่และสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจของทรัพยากรทางศิลปะการแสดงหนังลุงประมาณ พ.ศ. 2531 – 2554 ที่ความนิยมหนังลุงเริ่มลดลง เนื่องจากสื่อบันเทิงสมัยใหม่ได้รับความนิยมมากขึ้น ขณะที่หนังพากย์เทียบยังคงอยู่ได้ดีเนื่องจากมีความง่าย ใช้คนไม่มากในการแสดงเพราะมีเพียงนายหนังเท่านั้น และราคาไม่สูง จึงค่อนข้างเป็นที่นิยมของกลุ่มคนแก้บนที่จะจ้างไปเพื่อแสดงแก้บน ขณะเดียวกันก็เกิดการเห็นคุณค่าและสร้างการอนุรักษ์ สืบทอดความรู้ และฝึกเด็กในโรงเรียนของนายทวี หนูเทพ ครูโรงเรียนสังฆวราราม ในส่วนการแกะรูปหนังของครูอิม จันทรชุน และครอบครัว มีการสร้างสรรค์การแกะรูปหนังเชิงสร้างสรรค์ผสมสมัย

ในลักษณะการคูณเพิ่มเข้ามา รูปหนังตลกแต่ง อาทิ รูปสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ และยังคงการไหว้ครูหนังในทุก ๆ ปี เพื่อเป็นการรวมศิษย์

ปรากฏการณ์ทั้งหมดสะท้อนให้เห็นรูปแบบการจัดการใน 3 ลักษณะ โดยรูปแบบที่พบร่วมกัน คือ 1) รูปแบบดั้งเดิมซึ่งดำรงอยู่ตลอดมาเพียงแต่เข้มข้นมากขึ้นน้อยแตกต่างกันไป เนื่องจากค่านิยม ความเชื่อ ยังคงมีอยู่ได้แก่ การแสดงเพื่อความบันเทิง พิธีกรรมความเชื่อ งานสร้างสรรค์ตัวหนัง การสืบทอดด้านการแสดงและความเชื่อ 2) รูปแบบที่เกิดขึ้นเฉพาะกาล ขึ้นอยู่กับการประยุกต์ตามเวลาสถานการณ์และการนำมาใช้ของชุมชน ได้แก่ โนราว่าบท ทำออกกำลังกายโนรา และบทกลอนใหม่ ๆ ของทรัพยากรทางศิลปะการแสดงทั้งสอง และ 3) รูปแบบใหม่ ซึ่งถูกสร้างให้ดำรงอยู่และใช้งานปัจจุบันพบในการจัดการหนังเนื่องจาก การปรับประยุกต์ใช้ ค่านิยม และการยอมรับนั้นง่ายกว่า มีมากกว่า ได้แก่ หนังพากย์เทป ตัวหนังใหม่ ๆ รูปหนังตลกแต่ง พวงกุญแจตัวหนัง และศูนย์ศิลปหัตถกรรมแกะรูปหนังบางแก้ว

กระบวนการจัดการปรากฏการกำหนดอัตลักษณ์ที่หลากหลาย ในช่วงที่การจัดการมีความเข้มข้น พบว่า การกำหนดอัตลักษณ์มีทั้งแบบเดิม เช่น เป็นสิ่งที่สร้างความสนุกสนาน เป็นความเชื่อ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น และอัตลักษณ์แบบใหม่ เช่น ศิลปะการแสดงร่วมสมัย (หนังเทป) สื่อสะท้อนความคิด สื่อสร้างการรวมคน เครื่องมือสร้างสุขภาพ ช่วงที่มีการจัดการแบบเบาบางการกำหนดอัตลักษณ์แบบเดิมยังคงอยู่ ขณะเดียวกันก็เกิดการกำหนดอัตลักษณ์แบบใหม่ คือ โนราว่าบท ขึ้นมาช่วงระยะเวลาหนึ่งและหายไปเมื่อไม่มีการจัดการ

การให้คุณค่า ที่มีทั้งการรักษาคุณค่าดั้งเดิมและการเพิ่มคุณค่าใหม่ที่มีคุณูปการต่อชุมชน คุณค่าที่คงอยู่เรื่อยมา คือ ด้านจิตใจ อาทิ ความเชื่อ ความศรัทธา ที่พึ่งทางใจ คุณค่าทางด้านสุนทรีย์ อาทิ ความสนุกสนาน ความสวยงามผ่านงานสร้างสรรค์ตัวหนัง และคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจที่สร้างรายได้ อาทิ ขณะที่คุณค่าบางอย่างเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวตามสถานการณ์ ได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน การสร้างความผูกพัน ความเป็นพวกเดียวกันในลักษณะ “โหมโนรา โหมหนังลุง” คุณค่าทางด้านร่างกายที่นำทำโนรามมาเป็นทำออกกำลังกาย และคุณค่าทางวิชาการ การศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับหนังลุงในศูนย์ศิลปหัตถกรรมแกะรูปหนังบางแก้ว

การจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นเพื่อชุมชน
ตำบลท่ามะเตือ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง

คุณค่าเหล่านี้เกิดขึ้นพร้อมกับการสร้างกิจกรรมหลากหลายด้าน ทั้งกิจกรรมด้านการแสดงโนรา - หนังลุง การแสดงหนังลุงเพื่อแก้บน การฝึกหัด เป็นต้น ด้านพิธีกรรม เช่น พิธีกรรมโนราโรงครู การเซ่นไหว้ครูหมอนโนรา การตั้งหิ้งครูหมอนโนราในครอบครัว พิธีกรรมครอบเทริด การบนบาน การไหว้ครูหนังลุง เป็นต้น ด้านการประยุกต์ เช่น โนราว่าบท ทำโนราออกกำลึงกาย หนังพากย์เทป รูปหนังตลกแต่งบ้าน พวงกุญแจตัวหนัง ด้านการสร้างสรรค์ เช่น การแต่งบทกลอน การแกะรูปหนังใหม่ ๆ โดยปรากฏการจัดการเพื่อการสร้างประโยชน์แก่ชุมชน ได้แก่ การใช้ทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนราในการรวมคน สร้างความสัมพันธ์ของคนที่เกิดขึ้นในพื้นที่หมู่ 2 บ้านเกาะประดู่ แต่เกิดขึ้นช่วงเวลาหนึ่ง และการสร้างศูนย์ศิลปหัตถกรรมแกะรูปหนังบางแก้วของนายอ้อม จันทร์ซุ่ม ในพื้นที่หมู่ 1 บ้านทุ่งรวงทอง

การจัดการความรู้เกิดขึ้นผ่านการปฏิบัติของผู้รู้บนฐานการรักษา สืบทอด การใช้ การประยุกต์ และสร้างสรรค์ผลงาน ภายใต้การสร้างเครือข่ายที่อยู่บนฐานความสัมพันธ์แห่ง “มิตร” “กัลยาณมิตร” “เกลอ” “สายเลือด” และ “ความเป็นพวกหรือคนกลุ่มเดียวกัน” ของศิลปิน ลูกคู่ คนที่มีความชอบ ความเชื่อและศรัทธาร่วมกัน

ศักยภาพที่ชัดเจน คือ ความสามารถในการสร้างความสนุกสนาน ความสบายใจ ซึ่งมีมาแต่เดิมความสามารถในการสร้างการเรียนรู้แก่คนในชุมชน ความสามารถในการสร้าง การจัดการแบบใหม่และง่ายเพิ่มเข้ามา รวมถึงในด้านการสร้างการรวมตัวและสร้างความสัมพันธ์ของกลุ่มคนทั้งในสถานการณ์ปกติและเปราะบางของชุมชน

เหล่านี้ดำเนินการโดยกลุ่มคนใน ได้แก่ ผู้รู้ ศิลปิน เชื้อสาย ลูกคู่ ช่างแกะหนัง คนในตำบล ผู้นำ สถาบันการศึกษา เป็นหลัก โดยมีกลุ่มคนนอกหนุนเสริม ได้แก่ ศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียน (กศน.) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนภาคใต้ เครือข่ายชุมชน มิตร เครือญาติ ของศิลปิน - ผู้รู้ และหน่วยงานราชการ มีปัจจัยภายในที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ความชอบ ความเชื่อ ความศรัทธาของ การเห็นคุณค่าความสำคัญของศิลปิน - ผู้รู้ คนในชุมชน ผู้นำ และสถานศึกษา กอปรกับปัจจัยภายนอกที่มีส่วนหนุนเสริมในการจัดการ คือ มิตร กัลยาณมิตร ชุมชน และหน่วยงานต่าง ๆ ภายนอก

การจัดการก่อให้เกิดผลในหลายลักษณะมากขึ้นตามความเข้มข้นของการจัดการ ได้แก่ ความสุข กลุ่มทางวัฒนธรรม กลุ่มพลังทางวัฒนธรรมที่สร้างประโยชน์ต่อชุมชน

ในด้านอื่น ๆ การพึ่งตนเอง การมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ทางทางวัฒนธรรม ความเป็นชุมชนและความเป็นพวกเดียวกันของคนโนรา - คนหนังลุง ความสามัคคี และรายได้ อย่างไรก็ตาม การจัดการที่เกิดขึ้นก็ยังมีปรากฏปัญหาอีกหลายลักษณะ ได้แก่ ความไม่ต่อเนื่องในการจัดการ อาทิ กิจกรรม การอนุรักษ์สืบทอด การสร้างคนรุ่นใหม่ และการสร้างผู้นำทางวัฒนธรรม กระบวนการเรียนรู้ยังมีความแคบ อาทิ เกิดเฉพาะกลุ่มคนที่ชื่นชอบศรัทธา เน้นรูปแบบรูปเดิมอย่างที่ผ่านมา ขาดการขยายการเรียนรู้ที่ชัดเจน – ต่อเนื่อง รูปแบบการจัดการที่ขาดการบูรณาการเชื่อมโยงสร้างสรรค์กับด้านอื่น ๆ ตามสมัย รวมถึงคนที่เกี่ยวข้องยังมีความเฉพาะกลุ่ม ขาดผู้นำทางวัฒนธรรมรุ่นใหม่ ไม่มีแนวทางรองรับหรือสนับสนุนผู้มีความรู้ และการพึ่งตนเองได้ยังไม่ครอบคลุมในเรื่องการสร้างสรรคีวิตทางวัฒนธรรม

*“ตอนนั้นฝึกหัด และโนรารำเยอะ เราเอามาใช้รวมคนเพราะ
เค้าชอบ พอเจอกันแล้วก็ชวนกันคุยเรื่องอื่นต่อ มันดีนะ ... ป้าคิดกลอน
เกี่ยวกับความซื่อสัตย์ กลอนเศรษฐกิจพอเพียง ป้าภาวนาออกกกำลังกาย
กับทำโนรา หลัง ๆ พอไม่ได้ทำก็นั่ง ๆ ไป ตอนที่ทำสนุกกัน กลมเกลียวกัน
พองานชุมชนก็สามัคคีกัน”*

(ยุพิน สงทับ, สัมภาษณ์ : 28 มีนาคม 2556)

*“จัดตั้งศูนย์ศิลปหัตถกรรมแกะรูปหนังบางแก้ว เพื่อให้เป็นที่
เรียนรู้เรื่องแกะรูปหนังต่อไป คนตำบลนี้ที่รู้เรื่องโนรา - หนังลุง ก็หลาย
คนอยู่ แต่ทำกันน้อย ไม่มีคนนำ (ผู้นำ)”*

(อิม จันทรชุม, สัมภาษณ์ : 27 มีนาคม 2556)

4. ช่วงปัจจุบัน (พ.ศ. 2555 – ปัจจุบัน)

ช่วงปัจจุบันเป็นช่วงของการดำรงอยู่และการประยุกต์ สร้างสรรค์ของทรัพยากรทางศิลปการแสดงหนังลุง ท่ามกลางการประดับประดาและรักษาความเป็นโนราของกลุ่มคนโนราในภาวะที่ใกล้สูญตึง สาเหตุสำคัญเนื่องมาจากการเสียชีวิตและการลดลงของศิลปินและคนโนราหลายท่าน การหยุดรับงานของศิลปิน เศรษฐกิจที่ซบเซา ความนิยมที่ลดลงและค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการรับงานของศิลปการแสดงโนรา – หนังลุงค่อนข้างสูง ดังที่นางภา หวานแก้ว อายุ 74 ปี โนราเก่าแก่ที่ยังรับการแสดง และเป็นครูสอนโนรา

การจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นเพื่อชุมชน
ตำบลท่ามะเตือ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง

ในตำบล นางสาวปรีดา คำอ่ำ อายุ 28 ปี โนรารุ่นใหม่ที่เรียนรู้การรำโนราจากนางกลัด ทับรอด ผู้เป็นยาย และนางยุพิน สงทับ อายุ 67 ปี อดีตกำนันตำบลท่ามะเตือที่ร่วมบุกเบิกการนำโนรามาสร้างประโยชน์แก่ชุมชน ได้กล่าวถึงสถานการณ์ของศิลปะการแสดงโนรา – หนึ่งลุงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่ว่า

“ป่าตอนนี้ก็ร้านาน ๆ ที (นาน ๆ ครั้ง) เวลาที่เค้ารับโรงครู
เดี๋ยวนี้เค้าใช้จ่ายมันสูง”

(ภา หวานแก้ว, สัมภาษณ์ : 31 พฤษภาคม 2556)

“ตอนนี้น้องรำปี่ละสองสามครั้ง รับงานโรงครู ลุงช่วงจะมา
ชวนไปรำ ที่รำเพราะถือว่าลูกหลานโนรา...เราพร้อมนิ คนก็มีหลายคน
เพียงแต่ว่าไม่มีคนพา ไม่มีคนนำ”

(ปรีดา คำอ่ำ, บอกล่า : 6 กุมภาพันธ์ 2558, 28 เมษายน 2558)

“หนึ่งลุงที่มีตำบลเรา มีนายหนึ่ง ช่างแกะหนังอยู่ที่เหลือไม่กี่คน
บางคนทำเป็นก็หยุดทำไปบ้างเพราะเศรษฐกิจไม่ค่อยดี ที่มีอยู่ตอนนี้
ก็ที่ศูนย์ฯ ของครูอิม พี่วิ สมศักดิ์ น้องปี่ ที่ทำกันด้วยใจรัก”

(ยุพิน สงทับ, สัมภาษณ์ : 28 มีนาคม 2556)

ปัจจุบันศิลปะการแสดงโนราอยู่ท่ามกลางการประคับประคองและรักษาความเป็นโนราของกลุ่มคนโนราในภาวะที่ใกล้หยุดนิ่ง ปรากฏรูปแบบการจัดการ คือการแสดงทั้งแบบดั้งเดิม แบบร่วมสมัย (ทำรำโนราแบบนาฏศิลป์เน้นความอ่อนช้อย) พิธีกรรมโนราโรงครู และการแกะหนัง เหลือเพียงโนราและลูกคู่โนราไม่กี่คนที่ยังแสดงส่วนพิธีกรรมโนราโรงครูนั้นปรากฏเพียงไม่กี่ครอบครัว มีการเปลี่ยนวิธีการและระยะเวลาการประกอบพิธีกรรมให้กระชับมากขึ้น

ขณะที่ศิลปะการแสดงหนึ่งลุงนั้นอยู่ท่ามกลางการดำรงอยู่และการประยุกต์สร้างสรรค์ ปรากฏรูปแบบการจัดการแสดงทั้งเล่นสดและพากษ์เทป มีการประยุกต์ที่เรียกว่า “การเล่นหนึ่งคน” ที่แสดงโดยคนแทนตัวหนึ่ง การประยุกต์การแสดงแบบ “ทอล์คโชว์” ของโรงเรียนวัดสังฆวราราม ที่เป็นการเล่นหนึ่งหน้าจอหนึ่ง ผู้ชมจะเห็นทั้งตัวหนึ่งและนายหนึ่ง

ซึ่งแสดงในงานของโรงเรียนและงานทั่วไปทั้งในชุมชนและนอกชุมชน ขณะเดียวกันก็ยิ่งปรากฏการแก่นผ่านการแสดง ส่วนการแกะรูปหนังลุง ปรากฏรูปแบบการจัดการทั้งแบบเดิมและแบบประยุกต์ คือ การแกะรูปหนังเพื่อการแสดง การแกะรูปหนังเชิงสร้างสรรค์ และการพอกหนังที่พอกเองและรับซื้อหนังสำเร็จรูปจากโรงงาน โดยรูปหนังจะปรับเปลี่ยนตามความต้องการของการใช้งานทั้งในลักษณะของความเชื่อ และของที่ระลึก

กระบวนการจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นในช่วงนี้ปรากฏทั้งการคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์แบบดั้งเดิม อาทิ การแสดงเพื่อสร้างความสนุกสนาน พิธีกรรม ความเชื่อ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และการเป็นศิลปะการแสดงท้องถิ่นได้ ขณะที่อัตลักษณ์ร่วมสมัยบางส่วนก็ยังคงอยู่ คือ การเป็นพื้นที่เรียนรู้ของหนังลุง การให้คุณค่าในลักษณะการเป็นที่พึ่งทางใจ สิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง สร้างความสนุกสนาน การเป็นพวกเดียวกัน เป็นสิ่งบ่งบอกเรื่องราวอดีตของชุมชน และสร้างรายได้ โดยดำเนินการภายใต้กิจกรรมทั้งแบบดั้งเดิม คือ การแสดงหนังลุงทั้งเล่นสดและพากษ์เทป การประยุกต์เป็นหนังคน หนังทอล์คโชว์ของโรงเรียนวัดสังฆวราราม และพื้นที่เรียนรู้ของศิลปินและผู้รู้โนรา - หนังลุง ภายใต้การจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติของผู้รู้ ศิลปิน อาทิ นางภาและนายมี หวานแก้ว นางสาวปรีดา คำอำ นายช่วง พูลผล นายขอบ เกิดฉิม นายนอม ทองแก้ว ด.ญ.ญาณิศา สุวรรณมณี ครอบครวัโนราแบ้น เรื่องแก้ว ครอบครวั นายอิม จันทร์ชุม นายวิรัช ขวัญศรี นายสมพร มณีสว่าง นายนิพนธ์ คำกำเนิด ด.ช. นันทวัฒน์ คำมี นายทวี หนูเทพ นางหนูคลี่ ศิริโรจน์ เป็นต้น มีการสร้างเครือข่ายทั้งกับศิลปิน ผู้รู้ หน่วยงานราชการ ญาติมิตร เพื่อหนุนเสริมและเข้าร่วมกิจกรรม ทั้งหมดสะท้อนให้เห็นว่าศักยภาพของการจัดการที่เกิดขึ้นในปัจจุบันคือความสามารถในการรักษา สืบทอด ถ่ายทอดความรู้ สร้างความสัมพันธ์ สร้างความเป็นกลุ่มพวกเดียวกัน สร้างความสนุกสนาน เป็นที่พึ่งทางใจ และยังคงรักษาไว้ได้ในวิถีชีวิต โดยมีปัจจัยภายใน คือ ความชอบ ความเชื่อ ความศรัทธา การเป็นที่ยอมรับ การมีเชื้อสาย การมีเพื่อน - มิตร เป็นผู้รู้และศิลปินต่างพื้นที่ รวมถึงปัจจัยภายนอกคือการสนับสนุนจากหน่วยงานอื่น ๆ และการยังคงมีกิจกรรมภายนอกพื้นที่ตำบล ซึ่งผลที่เกิดขึ้นคือการยังคงสร้างความสุข การพึ่งตนเองได้ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของตำบล ความเป็นชุมชนของกลุ่มคนโนรา - หนังลุง แต่ในขณะเดียวกันปัญหาสำคัญในการจัดการเวลานี้ คือ การจัดการ

การจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นเพื่อชุมชน
ตำบลท่ามะเตี้อ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง

แบบต่างคนต่างทำขาดการบูรณาการทั้งคน กิจกรรม และหน่วยงาน ทำให้กิจกรรมยังคงแบบเดิมเป็นส่วนใหญ่ และอยู่ในวงแคบเสี่ยงต่อการหยุดชะงัก โดยเฉพาะทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา การที่ยังไม่สามารถพึ่งตนเองได้อย่างรอบด้าน มีผลต่อการจัดการที่มีแนวโน้มว่าจะถดถอยลงไม่ว่าจะเป็นราคาชุดที่ค่อนข้างสูง รวมทั้งการขาดการประยุกต์หรือสร้างสรรค์การจัดการรูปแบบใหม่ ๆ ที่คงไว้ซึ่งอัตลักษณ์เดิมอย่างสมสมัยสอดคล้องกับความนิยม ความชื่นชอบที่เปลี่ยนแปลงไป การถูกมองว่าไม่สามารถเป็นอาชีพเลี้ยงตนเองหรือครอบครัวได้ และการขาดผู้นำทางวัฒนธรรมที่มีความกล้าในการขับเคลื่อนขณะที่หนึ่งลุงสามารถที่จะปรับตัวได้ค่อนข้างดี

รูปแบบและกระบวนการจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนึ่งลุง ทั้ง 4 ช่วง สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการการจัดการที่เป็นไปตามการเปลี่ยนแปลงทั้งของสังคมและชุมชนเอง เริ่มจากการพึ่งพาศิลปินโนรา – หนึ่งลุงจากภายนอกตำบล จนเกิดศิลปินโนรา – หนึ่งลุงในตำบล มีการจัดการที่เพียงพอ ได้รับความนิยมนั่งในและนอกตำบล เรื่อยมาจนถึงการชบเซา เห็นถึงความเป็นพลวัตของทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนึ่งลุงในตำบลท่ามะเตี้อที่เกิดขึ้นและสืบทอด

รูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นเพื่อชุมชนในตำบลท่ามะเตี้อ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง

การวิจัยพบว่าการจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนึ่งลุง ในตำบลท่ามะเตี้อมีมาอย่างยาวนาน เกี่ยวข้องกับบริบทสถานการณ์ในแต่ละช่วงสมัยแตกต่างกันออกไป สิ่งที่เกิดขึ้นในการจัดการเป็นการสร้างความสบายใจ เป็นที่พึ่งทางใจ เป็นศูนย์รวมจิตวิญญาณและการสร้างการคลาไคลทุกซีให้แก่คนที่มีความเชื่อความศรัทธา สร้างอาชีพ สร้างความเป็นหมู่พวกเดียวกัน สร้างการอยู่ร่วมกันของทั้งคน ธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ สร้างความรัก ความสามัคคี ความเป็นชุมชน และแสดงถึงการมีพลังของชุมชนในการจัดการดูแลทรัพยากรของตำบลท่ามะเตี้อ ประกอบกับศักยภาพของคนตำบลท่ามะเตี้อที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองผ่านองค์ความรู้ที่ได้รับจากรุ่นสู่รุ่น และการเรียนรู้สั่งสมประสบการณ์ของศิลปิน – ผู้รู้ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่สามารถจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนึ่งลุงทั้งในรูปแบบเดิม และพัฒนาประยุกต์การจัดการ

ในรูปแบบใหม่ที่สร้างประโยชน์ให้แก่ตำบล ทั้งการรวมคน รวมกลุ่มคนทางวัฒนธรรม

แต่ในขณะเดียวกันการจัดการที่เกิดขึ้นต่างมีช่วงเวลาที่โดดเด่น เพื่อฟู ฝู ถอดย แต่ก็ยังสามารถคงอยู่เรื่อยมาจนปัจจุบัน มีผลมาจากหลายสาเหตุ ได้แก่ ความนิยมที่น้อยลง มีความเฉพาะที่เข้าถึงยากสำหรับคนทั่วไป การจัดการแบบต่างคนต่างทำ ขาดการเชื่อมประสาน ประกอบกับศิลปินหรือคนในเริ่มหมดกำลังใจ หมดพลังในการจัดการ การขาดผู้นำทางวัฒนธรรม การสนับสนุนกิจกรรมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องขาดความชัดเจนที่เป็นรูปธรรม การเข้ามาของสื่ออันเท็งรูปแบบใหม่ และการไม่สามารถพึ่งตนเองได้ในอีกหลายด้านที่ส่งผลให้ต้องอยู่ในภาวะอ่อนแอและอ่อนแอ

กระบวนการวิจัยได้จัดเวที “ค้นหารูปแบบการจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นเพื่อชุมชน” การจัดเวที “เสนอและระดมความคิดเห็นรูปแบบการจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนึ่งลุงของตำบล” เพื่อทบทวนการจัดการจากอดีตถึงปัจจุบันและค้นหารูปแบบการจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นที่เหมาะสมกับบริบทและสถานการณ์ของชุมชน ทำให้เห็นถึงพัฒนาการ การจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนึ่งลุง ศักยภาพ และปัญหา รวมถึงนำมาสู่การร่วมกันจัดกิจกรรมเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้และทดลองนำร่องรูปแบบการจัดการ คือ 1) กิจกรรม “สร้างสรรค์งานศิลป์...เรียนรู้ผ่านศิลปินหนึ่งลุง โนรา ท่ามะเตือ” ยังทำกิจกรรมกับเด็กเยาวชนตำบลท่ามะเตือ เพื่อสร้างการเรียนรู้ทางด้านทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนึ่งลุงจากศิลปิน ผู้รู้ในตำบลท่ามะเตือ 2) การจัดนิทรรศการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงและกระบวนการจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงของคนในชุมชนจากการร่วมในกระบวนการวิจัย และ 3) การสร้างพื้นที่เรียนรู้นำร่องด้านทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนึ่งลุง ของศิลปิน / ผู้รู้โนรา – หนึ่งลุง โดยเลือกจากบุคคลที่เคยเป็นศิลปิน / ผู้รู้โนรา – หนึ่งลุง ที่มีความรู้ มีศักยภาพในการบอกเล่าเรื่องราวของทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนึ่งลุง ได้แก่ บ้านนายมี – นางภา หวานแก้ว บ้านนายเปื้อน มากปราง บ้านนางสาวปรีดา คำอ่ำ บ้านของนายวิรัช ขวัญศรี บ้านนายสมศักดิ์ กาญจนถาวร และบ้านเด็กชายนันท์วัฒน์ คำมี เพื่อเป็นกิจกรรมและพื้นที่นำร่องในการจัดการต่อไป

การจัดกิจกรรมให้แก่เด็กเยาวชนตำบลท่ามะเตือเพื่อสร้างการเรียนรู้และทดลองรูปแบบการจัดการทางด้านทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนึ่งลุง

การจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นเพื่อชุมชน
ตำบลท่ามะเตือ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง

ผ่านกิจกรรม “สร้างสรรค์งานศิลป์...เรียนรู้ผ่านศิลปะหนังลุง โนรา ท่ามะเตือ” เป็นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ของคนในตำบล ผ่านการถ่ายทอดความรู้ การแสดงศักยภาพความสามารถของศิลปิน ผู้รู้โนรา – ผู้รู้หนังลุง ที่ถ่ายทอดแก่เด็ก เยาวชน และเรียนรู้ร่วมกันของคนเฒ่าคนแก่ ผู้ใหญ่ ครู โรงเรียน ดำเนินการภายใต้ 3 กิจกรรม คือ 1) กิจกรรมเรียนรู้ทำรำโนรา และการตีเครื่องโนรา 2) กิจกรรมการแกะหนังลุง และ 3) กิจกรรมเรียนรู้หนังลุง โดยสร้างการเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะภาพวาดและภาพแกะสลักของเด็กเยาวชน ก่อให้เกิดผลสำคัญ คือ 1) การถ่ายทอดความรู้และได้ความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหนังลุง การแกะรูปหนังลุง ตัวหนังลุงของผู้รู้โนรา ผู้รู้หนังลุง ทำรำโนรา เครื่องดนตรีโนรา 2) การเห็นศักยภาพและคุณค่าของผู้รู้และเยาวชนในพื้นที่ 3) การตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของศิลปะการแสดงโนรา – หนังลุง และ 4) การสร้างความสุขร่วมกัน

อีกทั้งการจัดเวทีทั้งหมดมีการนำเสนอแนวทางการจัดการ 2 ประเด็นใหญ่ ๆ คือ 1) การสร้างพื้นที่เรียนรู้ของตำบล เพื่อเป็นการรวบรวมจัดแสดงข้อมูล ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ให้ทั้งคนในตำบลและนอกตำบลได้ศึกษาเรียนรู้ 2) การกำหนดเป็นนโยบายของท้องถิ่น อาทิ เทศบาลตำบลบางแก้ว หรือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ร่วมผลักดันการดำเนินกิจกรรม ประกอบกับการศึกษาที่คณะต่อการจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนังลุงของคนตำบลท่ามะเตือ รวมถึงการศึกษาแนวคิดการเรียนรู้อของสวนโมกขพลาราม แนวคิดพิพิธภัณฑที่มีชีวิต แนวคิดการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน แนวคิดการพึ่งตนเอง หลักการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม และหลักการพัฒนาชุมชนพบว่า สามารถจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนังลุง ตำบลท่ามะเตือได้ทั้งแบบดั้งเดิมและแบบประยุกต์ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตใน 2 รูปแบบ คือ 1. รูปแบบกิจกรรมความเป็นศิลปะการแสดงเพื่อเป็นแหล่งปฏิบัติกิจกรรม และ 2. รูปแบบของพื้นที่เรียนรู้ทางศิลปะการแสดง เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงรูปธรรมของชุมชนที่เริ่มจากศิลปินและครอบครัวผู้เป็นเจ้าของทรัพยากรแล้วค่อยขยายหรือเปิดพื้นที่สู่กลุ่มคนที่สนใจภายใต้การสนับสนุนขององค์กรของชุมชน โดยมี 5 องค์ประกอบ ดังนี้

1. รูปแบบและวิธีการจัดการ การจัดการที่เหมาะสมในตำบลท่ามะเตือสามารถดำเนินการได้ 2 รูปแบบดังที่กล่าวมาโดยรูปแบบแรก คือ รูปแบบของกิจกรรม

ความเป็นศิลปะการแสดง แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ 1) ระดับบุคคล / ครอบครัว ได้แก่ การฝึกหัด การสืบทอด มีศิลปิน – ผู้รู้เป็นหลักในการจัดการภายใต้การหนุนเสริมจากภาคส่วนอื่น ๆ 2) ระดับชุมชน เน้นให้เกิดคณะชุมชน พิธีกรรมของชุมชน ศิลปินชุมชน ช่างชุมชน บทกลอนชุมชน พื้นฟูกิจกรรมที่เคยเกิดขึ้น การฝึกหัด การประยุกต์ การอนุรักษ์ การสร้างหลักสูตรชุมชน (ศึกษา รวบรวม เรียนรู้) สร้างกติกาชุมชน สร้างความเชื่อมโยงประสานของคนในชุมชน และ 3) ระดับตำบล มีรูปแบบและวิธีการที่เน้นให้เกิดคณะตำบล สร้างหลักสูตรของตำบล สร้างประเพณีของตำบล เป็นต้น รูปแบบที่สอง คือ รูปแบบพื้นที่เรียนรู้ทางศิลปะการแสดง แบ่งออกเป็น 3 ระดับเช่นเดียวกัน คือ 1) ระดับบุคคล / ครอบครัว คือ การจัดพื้นที่เรียนรู้ในบ้านของศิลปิน – ผู้รู้ อาทิ การจัดนิทรรศการเรื่องราวของศิลปะการแสดง และการจัดแสดงสิ่งของร่วมกับนิทรรศการที่จัดแสดง 2) ระดับชุมชน คือ พื้นที่เรียนรู้โนรา – หนังลุง / พิพิธภัณฑสถานโนรา – หนังลุง ให้เป็นชุมชนนำร่อง จัดแสดงเรื่องราว ข้อมูล องค์ความรู้ ภาพวาด ภาพถ่าย วัตถุสิ่งของที่เกี่ยวข้องของแต่ละชุมชน การใช้เป็นพื้นที่ศูนย์รวมหรือพื้นที่ดำเนินกิจกรรมและทำหน้าที่ศึกษาและพัฒนาต่อยอดในเชิงวิชาการและองค์ความรู้ และ 3) ระดับตำบล คือ พื้นที่เรียนรู้ของตำบล ซึ่งสามารถจัดการในลักษณะเดียวกับระดับชุมชน รวมถึงการเชื่อมพื้นที่ – เชื่อมองค์ความรู้ของแต่ละชุมชนภายในตำบลร่วมด้วย

2. กลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยทั้งคนใน ศิลปิน คนโนรา – คนหนังลุง และคนนอก ไม่ว่าจะเป็น คนในตำบลท่ามะเตือ (ทุกเพศ ทุกวัย) เทศบาล ผู้นำ โรงเรียน วัฒนธรรมตำบล พัฒนาชุมชนตำบลและนักวิชาการ

3. พื้นที่ในการจัดการ คือ สถานที่หรือพื้นที่สำหรับการสร้างพื้นที่เรียนรู้และทำกิจกรรม ทั้งบ้านของคนโนรา – คนหนังลุง โรงเรียน วัด และพื้นที่กลางของชุมชน / ตำบล

4. มิติในการจัดการ คือ การจัดการที่เชื่อมโยงประสานการสร้างประโยชน์ให้แก่ตำบลท่ามะเตือในรอบด้าน ทั้งในมิติศิลปะการแสดง สร้างความบันเทิง พิธีกรรม ความเชื่อ งานฝีมือ มิติการศึกษาเรียนรู้ มิติแหล่งเรียนรู้ พื้นที่เรียนรู้ มิติทางสังคม กลุ่มทางวัฒนธรรม สร้างการอยู่ร่วมกัน มิติสุขภาพ มิติการพัฒนา สร้างการอยู่ร่วมกัน เครื่องมือการสร้างประโยชน์แก่ชุมชน มิติการท่องเที่ยว สร้างเส้นทางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มิติทางเศรษฐกิจ สร้างรายได้เสริม การสร้างความเชื่อมโยงของศิลปิน – ผู้รู้ในการผลิตวัตถุทางศิลปะการแสดง เป็นต้น

การจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นเพื่อชุมชน
ตำบลท่ามะเตือ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง

5. หลักการในการจัดการ เน้นให้เกิดประโยชน์ร่วม ได้แก่ หลักการมีส่วนร่วม หลักการพึ่งตนเอง ความเป็นเครือญาติ ความเชื่อ / ความศรัทธา หลักการพัฒนาและจัดการบนฐานทรัพยากรและศักยภาพของชุมชน หลักการเรียนรู้ และการสร้างความภาคภูมิใจและความสุขในการจัดการจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา - หนังลุง

จากองค์ประกอบเหล่านี้ต้องเป็นการจัดการที่ควรอยู่ภายใต้ “การพึ่งตนเองได้ในการจัดการของชุมชนหรือตำบลให้ครอบคลุมทุกมิติ” โดยสามารถดำเนินการได้ภายใน 3 ช่วงเวลา คือ

1. กิจกรรมในช่วงที่ “ควรจะทำ” คือ การสร้างให้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ในลักษณะของความใกล้ชิด - ง่าย - เห็นผลเร็ว - และสร้างให้คนในชุมชนมีความอยากที่จะจัดการ สามารถดำเนินการได้ภายใน 1 - 2 ปีแรก

2. กิจกรรมในช่วงที่ “ต้องทำ” คือ ช่วงการสร้างความเป็นโนรา - ความเป็นหนังลุง ให้เกิดขึ้นในชุมชนทั้งแบบดั้งเดิมและแบบใหม่ “การรักษาอัตลักษณ์ - สร้างสรรค์ - ประยุกต์ศิลปะการแสดงโนรา - หนังลุง” สามารถดำเนินการได้ภายใน 3 - 5 ปีต่อมา

3. กิจกรรมในช่วงที่ “น่าจะทำ” คือ ช่วงการสร้างทางเลือกเพิ่มในการจัดการโนรา - หนังลุงในชุมชน “น่าจะทำ - ลองทำ” เพื่อการสร้างประโยชน์แก่ชุมชน และการเสริมศิลปะการแสดงโนรา - หนังลุงให้แข็งแรง อาทิ การผลิตสินค้าทางวัฒนธรรม เส้นทางการท่องเที่ยวศิลปะการแสดงโนรา - หนังลุงตำบลท่ามะเตือ สามารถดำเนินการได้ภายใน 6 ปีต่อมา หรือทำควบคู่กับกิจกรรมอื่น ๆ ให้เกิดการจัดการที่หลากหลายรูปแบบ และสร้างคุณค่าในมิติต่าง ๆ เพิ่มขึ้น

บทส่งท้าย

ศิลปวัฒนธรรม หรือวัฒนธรรมการแสดงออกเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่ใช้ในการจัดการระบบอารมณ์ และความรู้สึกของคนในการอยู่ร่วมกันกับคนอื่น สัตว์อื่น และสิ่งอื่นให้อยู่ในสภาวะสุนทรีย์หรือคงตามอยู่เสมอ ซึ่งความสุนทรีย์ ความงามทางอารมณ์นั้น เป็นส่วนที่ก่อให้เกิดความสุขทั้งแก่ตัวผู้เป็นเจ้าของอารมณ์และแก่ผู้อื่น สัตว์อื่นและสิ่งอื่น ๆ ที่อยู่ในบริบทของอารมณ์ได้ (สายันต์ ไพเราะจิจิตร, 2550 : 8) ซึ่งการแสดงออกนั้น เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มีความสำคัญต่อชีวิตคนไทยมาช้านาน เริ่มจากเป็นส่วนหนึ่งในพิธีกรรมเพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์...การแสดงของชาวบ้านมีความ

สัมพันธ์กับความเชื่อ ทั้งเชื่อเรื่องผีและสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ โดยอาจใช้การแสดงเป็นการแก้บน หรือเพื่อการบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่ละถึ้นย่อมมีลักษณะเฉพาะตัวของตัวเองที่สะท้อนวิถีชีวิตของกลุ่มคนในสังคมนั้น มีการถ่ายทอดกันอยู่ตลอดเวลาในสังคม (ปริญา ทิรัญประดิษฐ์, 2532 : 16, 28, 39 - 43) ฉะนั้นการที่แต่ละชุมชนท้องถิ่นมีทรัพยากรทางศิลปะการแสดงเป็นของตนเอง ย่อมถือว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและการสร้างความภาคภูมิใจของคนในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ และหากสามารถจัดการเองได้ ยิ่งเป็นสิ่งสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่

การจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา - หนึ่งของตำบลท่ามะเดื่ออำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุงที่ผ่านมา ส่วนใหญ่ดำเนินการโดยคนในชุมชนท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมผ่านศิลปิน ผู้ที่มีความเชื่อความชอบในศิลปะการแสดง การดำรงอยู่มีทั้งลักษณะที่รุ่งเรืองและได้รับความนิยมน้อยลง แตกต่างกันไปตามสถานการณ์ของในพื้นที่สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการ แต่ในสภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันการจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา - หนึ่งลุ่มเริ่มอยู่ในภาวะของการหยุดนิ่งและได้รับความนิยมน้อยลง

การวิจัยครั้งนี้นำหลักคิด หลักการ และวิธีการของแนวคิดสำคัญมาพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดการจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นเพื่อชุมชนตำบลท่ามะเดื่อ โดยในกระบวนการวิจัยมองว่า ศิลปะการแสดงโนรา - หนึ่งลุ่ม เป็นทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของชุมชนท้องถิ่น มีคุณค่าและสามารถเป็นเครื่องมือ (Means) สร้างคุณค่าแก่ชุมชนได้ สามารถสร้างให้เกิดประโยชน์ทั้งกับตัวทรัพยากรทางศิลปะการแสดงเอง “การดำรงอยู่” และสร้างประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่น หรือ “ความเป็นชุมชน” และ “ศักยภาพชุมชน” ให้เกิดขึ้นได้ ดังที่ท่านพุทธทาส (2529 : 402 - 412) กล่าวว่า “ความงามอย่างสูงสุด คือ ศิลปะแห่งการดำรงตนให้อยู่เหนือความทุกข์ ดังนั้นยอดของศิลปะคือ เรื่องของการดำรงชีวิตจิตใจให้อยู่เหนือความทุกข์ ดำรงตนอยู่เหนือความทุกข์ของตน และบำบัดความทุกข์ของบุคคลอื่นได้ เป็นวิธีเอาชนะความทุกข์ เป็นความงามในการดับทุกข์” การวางแผนคิดและวิธีการวิจัยที่พยายามพัฒนากิจกรรมทั้งเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ สร้างกระบวนการมีส่วนร่วม สร้างและหามรรควิธีในการจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา - หนึ่งลุ่มไปพร้อม ๆ กัน บนฐานการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

การจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นเพื่อชุมชน
ตำบลท่ามะเตือ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง

ระหว่างชุมชน กลุ่มคนที่สนใจ และผู้วิจัยผ่านการตั้งคักยภาพคนในชุมชนมาเป็นหลัก ในกิจกรรมสร้างการเรียนรู้ในกระบวนการวิจัยที่สอดคล้องกับวิถีคนในตำบลเพื่อพัฒนา เป็นรูปแบบการจัดการที่เปิดกว้าง หลากหลาย เหมาะสมกับตำบล มีการปรับเปลี่ยนวิธีการวิจัย ให้เกิดประโยชน์กับชุมชนและการพัฒนาองค์ความรู้ ใช้วิธีการ “คิดไป – ทำไป” ร่วมด้วย กระบวนการวิจัยที่เกิดขึ้นเป็นกระบวนการที่เน้นให้คนในตำบล ทบทวน รับรู้ เรียนรู้ ร่วมกันค้นหา ตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนังลุง รวมถึงการแสดง และการได้เห็นศักยภาพของคนในตำบลที่มีอยู่ ภายใต้ภาวะของการดำรงอยู่และกำลังจะค่อย ๆ เลือนหายไปของการจัดการในปัจจุบัน โดยการตั้งคนในตำบลท่ามะเตือ ทั้ง คนโนรา – หนังลุง ได้แก่ ศิลปิน ผู้รู้ ผู้ที่มีความชอบ ผู้ที่มีความเชื่อ รวมถึงคนในชุมชนที่สนใจ ทั้งผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้ใหญ่ เยาวชน เด็ก ผู้นำ โรงเรียน และผู้ที่สนใจนอกตำบลเข้ามาร่วม บนฐานของการสร้างการมีส่วนร่วมและกระบวนการ เรียนรู้ร่วมกัน มีการพูดคุย การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การจัดเวที รวมทั้งการจัดกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมการจัดทำแผนที่ทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่น ชุดความรู้จากการทำแผนที่ และนิทรรศการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนังลุง กิจกรรม “สร้างสรรค์งานศิลป์...เรียนรู้ผ่านศิลปินหนังลุง โนรา ท่ามะเตือ” และ การสร้าง พื้นที่เรียนรู้ด้วยนิทรรศการผู้รู้ จำนวน 6 แห่ง เป็นการสร้างประโยชน์ให้แก่คนตำบลท่ามะเตือ เจ้าของทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนังลุง ที่เข้ามามีส่วนร่วมและเรียนรู้ ร่วมกันในกระบวนการวิจัย ได้ร่วมกันค้นหารูปแบบการจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนังลุงที่เหมาะสมกับตำบลท่ามะเตือให้ดำรงอยู่กับตำบลท่ามะเตือ อย่างยาวนาน ภายใต้การจัดการที่ว่า ภาวะปัจจุบันการสร้างการจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนังลุง ในตำบลท่ามะเตือที่เริ่มจากง่ายทั้งทำได้ง่าย และเข้าถึงง่าย การสร้างรูปแบบการจัดการบนฐานของความง่าย “เข้าถึงง่าย ทำง่าย” และ “พึ่งตนเองได้” บนฐานการ “คงแก่นสารเดิมไว้” จึงควรเป็นจุดเริ่มต้นและเป้าหมายของการจัดการ การจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนังลุง ของตำบลท่ามะเตือ จึงควรมี 2 ทางควบคู่กันไป คือ แบบเดิมและแบบใหม่ที่หนุนเสริมกัน ในการจัดการรูปแบบ กิจกรรมเป็นศิลปะการแสดงทั้งด้านความบันเทิง พิธีกรรม งานสร้างสรรค์ และการจัดการ ในรูปแบบพื้นที่เรียนรู้ทางศิลปะการแสดง

ผู้วิจัยเชื่อว่าหากสามารถดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไป อิงตามสภาพการณ์และความพร้อมของพื้นที่ บนฐานศักยภาพของชุมชนและการพึ่งตนเองให้มากที่สุด การจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงโนรา – หนังลุง จะเป็นมรดกวิถีสำคัญอย่างหนึ่งที่สามารถสร้างการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นกับคนสามารถสร้างความสุขและประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่คนตำบลท่ามะเตือ และสามารถขยายความสุขแห่งการอยู่ร่วมกันของสรรพสิ่งในชุมชน – ตำบล ต่อไปได้

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่องการจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดงท้องถิ่นเพื่อชุมชน ตำบลท่ามะเตือ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง งานวิจัยเล่มนี้มีอาจสำเร็จลุล่วงลงได้ หากปราศจากการสนับสนุนทุนวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ความเมตตา กรุณา ความเข้าใจ ความช่วยเหลือ การสนับสนุน และกำลังใจ จากผู้เป็นที่รักและเคารพอย่างสูงหลายท่าน ที่ล้วนมีคุณูปการสำคัญ ซึ่งคณะผู้วิจัยขอน้อมระลึกถึง และกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้ ขอกราบขอบพระคุณคนตำบลท่ามะเตือ ศิลปิน / ผู้รู้โนรา – ผู้รู้หนังลุง คนโนรา คนหนังลุง โรงเรียนวัดสังฆวาราม โรงเรียนวัดปัญญาราม เทศบาลตำบลบางแก้ว ที่ไว้วางใจเชื่อใจผู้วิจัย พร้อมทั้งเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในกระบวนการวิจัย และผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่กรุณาให้คำชี้แนะ แนวทางในการศึกษาวิจัย

เอกสารอ้างอิง

- กลุ่มประชาสัมพันธ์เฉพาะกิจ สำนักพัฒนาการประชาสัมพันธ์ กรมประชาสัมพันธ์.
(2548). พระราชดำรัส สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี.
กรุงเทพฯ : กรมประชาสัมพันธ์.
- จิรวรรณ ศรีหนูสุด และวนิษา ตีคำ. (2558). การจัดการทรัพยากรทางศิลปะการแสดง
ท้องถิ่นเพื่อชุมชน ตำบลท่ามะเตือ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง. สุราษฎร์ธานี :
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- ปรีญา หิรัญประดิษฐ์. (2532). ศิลปะ การละเล่นและการแสดงพื้นบ้าน. ใน เอกสาร
ประกอบการสอนชุดวิชาศิลปะ การละเล่นและการแสดงพื้นบ้านของไทย
(ล.1, น.1 – 46). นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

พุทธศาสนิกศู. (2529). **ฟ้าสาบระหว่าง 50 ปี ที่มีสวนโมกข์ (ตอนนที่ 2)**. [ออนไลน์].
เข้าถึงได้จาก <https://www.skyd.org> [2558, กุมภาพันธ์ 2].
สายันต์ ไพรชาญจิตร. (2550). **การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในงานพัฒนาชุมชน**.
กรุงเทพฯ : โครงการหนังสือโบราณคดีชุมชน.

บุคลากรกรม

นายโกวิท พักหมัด (ผู้ให้สัมภาษณ์) วนิษา ตีคำ และจิรวรรณ ศรีหนูสุด (ผู้สัมภาษณ์).
ณ บ้านท่ามะเตี้อ หมู่ที่ 4 ตำบลท่ามะเตี้อ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง.
เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2556.

นางคลี แก้วนุ่น (ผู้ให้สัมภาษณ์) วนิษา ตีคำ และจิรวรรณ ศรีหนูสุด (ผู้สัมภาษณ์).
ณ บ้านเกาะประดู่ หมู่ที่ 2 ตำบลท่ามะเตี้อ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง.
เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2555 และ 28 มีนาคม 2556.

นายเจริญ อินทะสระราช (ผู้ให้สัมภาษณ์) วนิษา ตีคำ และจิรวรรณ ศรีหนูสุด (ผู้สัมภาษณ์).
ณ บ้านท่ามะเตี้อ หมู่ที่ 4 ตำบลท่ามะเตี้อ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง.
เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2556.

นายเจริญ ชูเรือง (ผู้ให้สัมภาษณ์) วนิษา ตีคำ และจิรวรรณ ศรีหนูสุด (ผู้สัมภาษณ์).
ณ บ้านท่ามะเตี้อ หมู่ที่ 4 ตำบลท่ามะเตี้อ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง.
เมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 2556.

นายเฉลียว จันทร์ชุม (ผู้ให้สัมภาษณ์) วนิษา ตีคำ และจิรวรรณ ศรีหนูสุด (ผู้สัมภาษณ์).
ณ บ้านทุ่งรวงทอง หมู่ที่ 1 ตำบลท่ามะเตี้อ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง.
เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2556.

นางสาวปริดา คำอ่ำ (ผู้ให้สัมภาษณ์) วนิษา ตีคำ และจิรวรรณ ศรีหนูสุด (ผู้สัมภาษณ์).
ณ บ้านเกาะประดู่ หมู่ที่ 2 ตำบลท่ามะเตี้อ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง.
บอกเล่า. เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2558 และ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2558.

นายเป็อน มากปราง (ผู้ให้สัมภาษณ์) วนิษา ตีคำ และจิรวรรณ ศรีหนูสุด (ผู้สัมภาษณ์).
ณ บ้านสังเขย่า หมู่ที่ 3 ตำบลท่ามะเตี้อ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง.
เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2556.

- นายนิพนธ์ คำกำเนิด (ผู้ให้สัมภาษณ์) วนิษา ตีคำ และจิรวรรณ ศรีหนูสุด (ผู้สัมภาษณ์).
 ณ บ้านทุ่งสงวน หมู่ที่ 7 ตำบลท่ามะเตือ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง.
 เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2556.
- นางภา หวานแก้ว (ผู้ให้สัมภาษณ์) วนิษา ตีคำ และจิรวรรณ ศรีหนูสุด (ผู้สัมภาษณ์).
 ณ บ้านเกาะประดู่ หมู่ที่ 2 ตำบลท่ามะเตือ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง.
 เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2556 และ 24 กุมภาพันธ์ 2558.
- นางยุพิน สงทับ (ผู้ให้สัมภาษณ์) วนิษา ตีคำ และจิรวรรณ ศรีหนูสุด (ผู้สัมภาษณ์).
 ณ บ้านเกาะประดู่ หมู่ที่ 2 ตำบลท่ามะเตือ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง.
 เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2556.
- นายอิม จันทรชুম (ผู้ให้สัมภาษณ์) วนิษา ตีคำ และจิรวรรณ ศรีหนูสุด (ผู้สัมภาษณ์).
 ณ บ้านทุ่งรวงทอง หมู่ที่ 1 ตำบลท่ามะเตือ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง.
 เมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2556.

เวทีชุมชน

- สืบสาว - บอกล่า เรื่องราวหนังลุง - โนรา ตำบลท่ามะเตือ. เวทีชุมชน. ณ วัดสังฆาราม
 บ้านสังเขย่า หมู่ 3 ตำบลท่ามะเตือ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง. วันที่ 31
 พฤษภาคม 2556.
- สืบสาว - บอกล่า เรื่องราวหนังลุง - โนรา ตำบลท่ามะเตือ. เวทีชุมชน. ณ บ้านนายเจริญ
 อินทะสระราช บ้านท่ามะเตือ หมู่ 4 ตำบลท่ามะเตือ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง.
 เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2556.
- ตรวจสอบข้อมูลและค้นหารูปแบบการจัดการทรัพยากรทางศิลปการแสดงท้องถิ่น
 เพื่อชุมชน. เวทีชุมชน. ณ บ้านนางยุพิน สงทับ บ้านเกาะประดู่ หมู่ 2
 ตำบลท่ามะเตือ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง. วันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2558.
- ตรวจสอบข้อมูลและค้นหารูปแบบการจัดการทรัพยากรทางศิลปการแสดงท้องถิ่น
 เพื่อชุมชน. เวทีชุมชน. ณ ศาลาหมู่บ้านเกาะประดู่ หมู่ 2 ตำบลท่ามะเตือ
 อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง. วันที่ 1 มีนาคม 2558.
- เสนอและระดมความคิดเห็นในรูปแบบการจัดการทรัพยากรทางศิลปการแสดงโนรา -
 หนังลุง ของตำบลท่ามะเตือ. เวทีชุมชน. ณ โรงเรียนปัญญาธรรม บ้านเกาะประดู่
 หมู่ 2 ตำบลท่ามะเตือ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง. วันที่ 23 กรกฎาคม 2558.